

DEA

ERHVERVSSKOLEN FINDER STED

– Elevers stedbaserede oplevelse af erhvervsskolen

Rapporten er en del af projektet "Erhvervsskolen finder sted", der også omfatter et baggrundsnotat af samme navn. Projektet er gennemført med støtte fra Lokale og Anlægsfonden.

En stor tak til alle deltagende på Campus Bornholm, Hotel- og Restaurantskolen, Den jydsk Haandværker-skole og Roskilde Tekniske Skole. Også en stor tak til udviklingsgruppen, der har sparret og været med til at udvikle projektet:

Betina Bang Sørensen	Specialkonsulent	NEXT
Christine S. Madsen	Kompetencechef	Bygherreforeningen
Flemming Overgaard	Indehaver	keingart SPACE ACTIVATORS
Kasper Kjeldgaard Stoltz	Partner	NERD architects
Kirstine Brøgger Jensen	Bæredygtighedskonsulent	Danske Arkitektvirksomheder
Krister Jens	Bæredygtighedskonsulent	Danske Arkitektvirksomheder
Lene Jensby Lange	Direktør	Autens
Line Rude	Udviklingskonsulent	Lokale og Anlægsfonden
Mads Bank	Adjunkt	Syddansk Universitet
Pernille Hjermov	Chefkonsulent	Nationalt Center for Erhvervspædagogik (NCE)
Peter Andreas Sattrup	Chefkonsulent	Danske Arkitektvirksomheder
Peter Frederiksen	Pædagogisk konsulent	Autens
Valinka Suenson	Indehaver	Rum & Adfærd

DEA alene bærer ansvaret for de resultater og konklusioner, der præsenteres i publikationen.

Udarbejdet af:

Suna Christensen, antropolog og ph.d.
Sidse Frich Østergaard-Thygesen, programleder
Signe Koch, økonom
Lasse Høst, projektassistent

Forsideillustration: Marie Priem

Udgivet september 2022

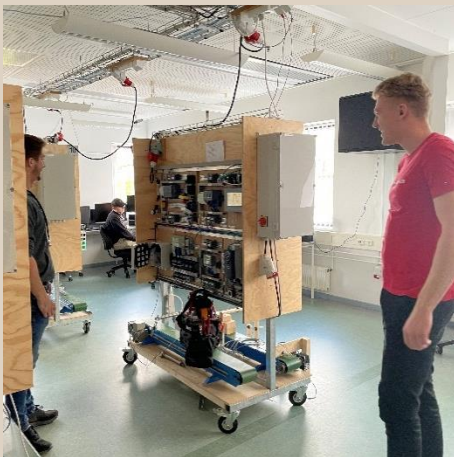
Tænketanken DEA
Fiolstræde 44
1171 København K
www.dea.nu

Indhold

1. Betydningen af det fysiske miljø for kvalitet i erhvervsuddannelserne	1
2. Hovedkonklusioner og opmærksomhedspunkter	4
<i>Opmærksomhedspunkter</i>	7
3. Metode: etnografisk tilgang	10
<i>Udvælgelse af erhvervsskoler</i>	11
4. Erhvervsskolernes arkitektur & elever	13
<i>Erhvervsskolernes arkitektur</i>	13
<i>Elever på erhvervsskolerne</i>	14
5. Campus Bornholm: bygnings- og uddannelsesfællesskab	18
6. Hotel- og Restaurantskolen: skolen for gastronomi	20
7. Roskilde Tekniske Skole: mange lokationer	23
8. Den jydsk Haandværkerskole: 24-timersskole	25
9. Elevernes oplevelse af erhvervsskolers fysiske omgivelser	28
<i>Faglighed og mestring: Spor i omgivelserne</i>	28
<i>Rum til samarbejde, bevægelse og overblik</i>	31
10. Tilhør til ungefællesskab: elevers oplevelse af støtte fra fysiske omgivelser	35
11. Forenings- og fritidsliv: mødesteder	42
<i>Idrætsanlæg og idrætsaktiviteter</i>	44
<i>Åbne værksteder</i>	45
<i>Barrierer og muligheder for at åbne skolen</i>	45
12 Opsamling: en verden for sig	48
Referencer og bilag	49
<i>Bilag 1: Observations- og interviewguide</i>	51

01

Betydningen af det fysiske miljø for kvalitet i erhvervsuddannelserne

1. Betydningen af det fysiske miljø for kvalitet i erhvervsuddannelserne

På trods af at der i en årrække har været en massiv indsats for at tiltrække flere unge til erhvervsuddannelserne, er søgningen stagneret: Blot 20 pct. valgte en erhvervsuddannelse efter grundskolen i 2021 (Børne- og Undervisningsministeriet 2021), sammenlignet med omkring 30 pct. i 2000 (Regeringen 2019), og samtidig er frafaldet på 42 pct. (Danmarks Statistik 2021). Den stagnerede søgning er begrundet i en række forhold, herunder blandt andet de unges interesser eller deres familie og omgangskreds, som også har afgørende betydning gennem fx uformel vejledning (DEA 2018). Den politiske aftale "Fra folkeskole til faglært" fra 2018 havde fokus på stærke dannelses- og undervisningsmiljøer, og selve erhvervsskolen som sted og bygninger er i stigende grad i fokus. Det gør det relevant at undersøge eventuelle sammenhænge mellem design, indretning, arkitektur og beliggenhed på den ene side og elevers oplevelse af erhvervsskolerne som uddannelsessted på den anden side. Med udgangspunkt i erhvervsskolen som sted er det undersøgelsens overordnede formål at bidrage til arbejdet med at få flere til at søge og ikke mindst gennemføre en erhvervsuddannelse ved at styrke elevernes udbytte af deres uddannelse og skoletid gennem ændrede bygningsfysiske omgivelser eller brugen af dem. På baggrund af undersøgelsen identificeres forslag til fokuspunkter, der kan forbedre samspillet mellem elever, sted og aktiviteter på erhvervsskolerne.

Kvalitet i erhvervsuddannelserne

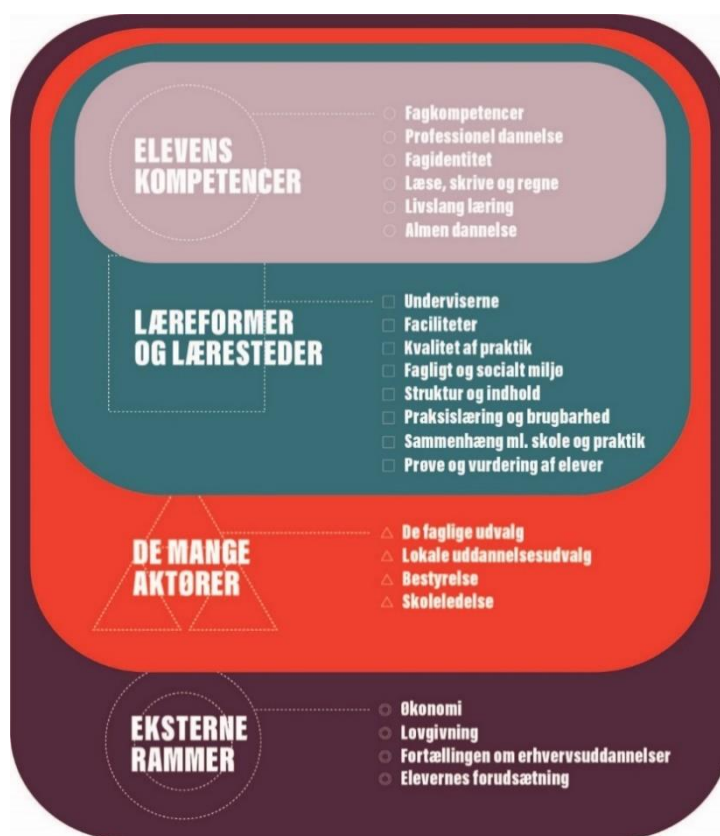
De unges fravalg af erhvervsuddannelserne og det store frafald gør det centralt at undersøge kvaliteten. DEA har i undersøgelsen "Kvalitet i erhvervsuddannelserne" (DEA 2022) identificeret 22 kvalitetsparametre (se figur nedenfor). Nærværende rapport udfolder de to kvalitetsparametre "Faciliteter" og "Fagligt og socialt miljø".

Faciliteter og materiel

Erhvervsskoleelever tilbringer en stor del af uddannelsen i praktikforløb, men for den del af uddannelsen, der finder sted på erhvervsskolen, har faciliteter og materiel på skolerne stor betydning. Faciliteterne omfatter både undervisningsmaterialer og undervisningsudstyr samt skolens fysiske omgivelser generelt. Det er vigtigt, at skolen har adgang til det rette udstyr til de enkelte uddannelser. Samtidig er det også skolens fysiske omgivelser, der danner afsæt for sociale aktiviteter (DEA 2022).

Fagligt og socialt miljø

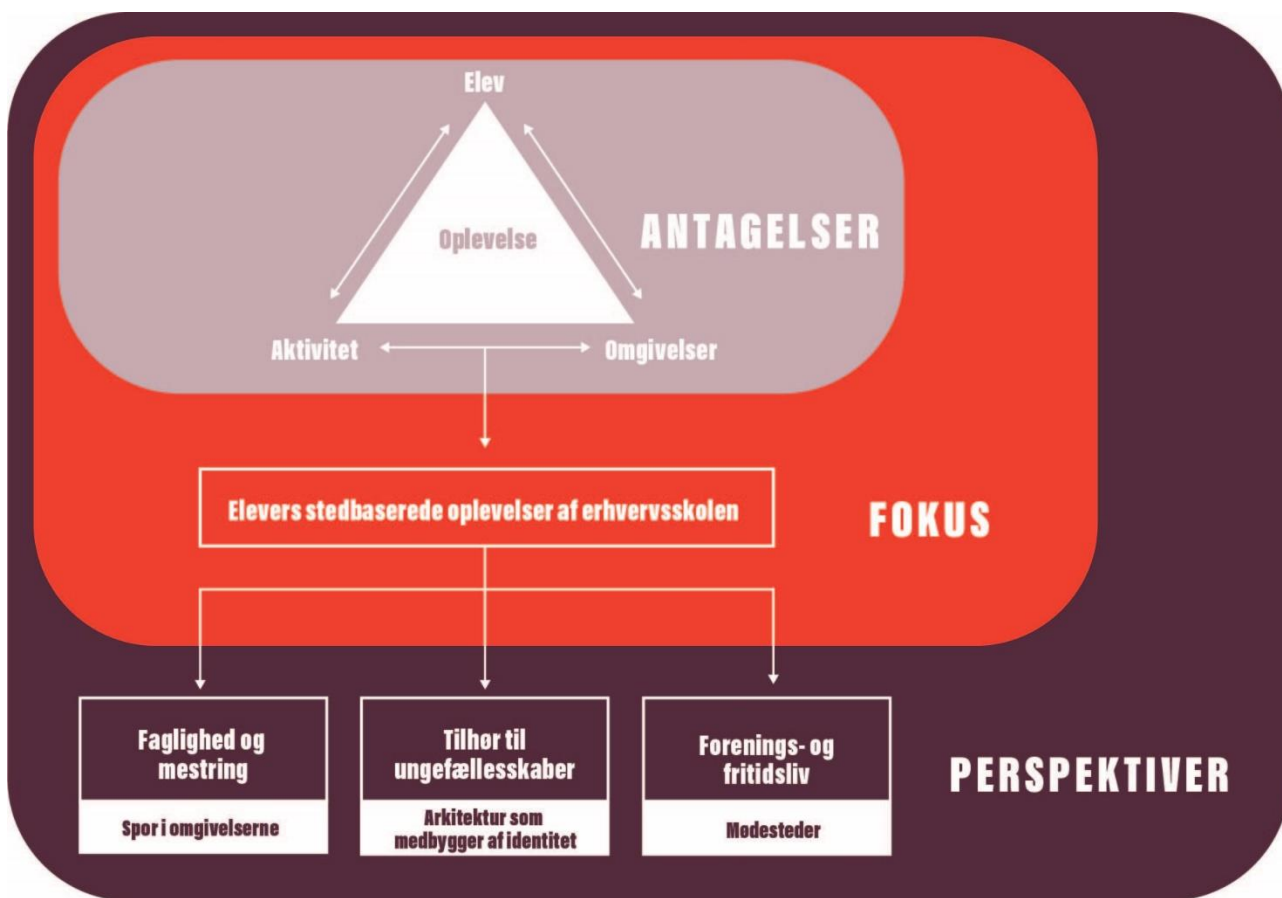
Et fællesskab og et miljø for eleverne på erhvervsuddannelsen er centralt. Det kan ses som både fester og fællesskaber af social karakter, og om der er mulighed for at finde faglige fællesskaber eleverne imellem. Mens fællesskabet på andre ungdomsuddannelser ofte kredser om de sociale relationer, vil det på mange erhvervsuddannelser også handle om faglige fællesskaber. Det skyldes, at gennemsnitsalderen på erhvervsuddannelser ofte er højere end på andre ungdomsuddannelser (DEA 2022).

Erhvervsskolen finder sted

Nærværende rapport sætter fokus på betydningen af erhvervsskolernes bygninger, indretning og arkitektur, som udgør de fysiske omgivelser for erhvervsuddannelserne. De fysiske omgivelser er rammerne for elevernes faglighed og mestring samt for ungefællesskaber og mulighederne for fritids- og foreningsliv på skolen. Erhvervsskolebyggeri rundt omkring i landet er både meget forskelligt og har meget tilfælles. Skolerne ligger ofte i industriområder, og store dele af bygningsmassen er ofte tidligere industribygninger. Erhvervsskolerne har varierende størrelser, nogle ligger i byområder, andre i landområder, nogle er tværfaglige, mens andre er fagspecialiserede, men det gælder for dem alle, at de fysiske omgivelser giver mulighed for praktisk undervisningsaktivitet og for at huse forskellige elevgrupper.

Denne undersøgelse sætter fokus på, hvordan elever fra fire erhvervsskoler oplever deres skoler, og den viser, hvordan de fysiske omgivelser for eleverne i høj grad handler om det levede liv i og mellem bygningerne. Stederne og rummene handler for eleverne om muligheden for at være den, man er, og om at finde plads til eksperimenter, fordybelse eller samarbejde i undervisningen. De handler også om, at man kan finde sammen udenfor undervisningen, om at have et sted at gå hen i pauser, hvor man føler sig anerkendt og velkommen – eller hvor man kan være aktiv. Erhvervsskolerne kan også udgøre vigtige mødesteder for forenings- og fritidslivet, hvilket dels kan sikre en bedre udnyttelse af offentlige bygninger, dels kan bidrage til skolens synlighed i lokalområdet og dermed også for potentielle elever.

02

Hovedkonklusioner og opmærksomhedspunkter

2. Hovedkonklusioner og opmærksomhedspunkter

Rapporten beskriver, hvordan elever oplever erhvervsskolen som sted. Rapporten bidrager med viden om, hvad der engagerer eleverne i erhvervsskolelivet, og hvilke steder, bygninger eller indretningsmæssige karakteristika der, ifølge eleverne, giver en god oplevelse af at gå på en erhvervsskole.

Elevernes oplevelser er forsøgt set fra tre forskellige perspektiver: faglighed og mestring, tilhør til ungefællesskaber samt forenings- og fritidsliv. Fokus er på identifikation af spor til fysiske miljøer, som giver elever den mest positive skoleoplevelse.

Som nævnt er stort elevfrafald en udfordring for erhvervsskolerne. Denne rapport giver eksempler på, hvilke bygninger, steder, arkitektur eller indretningsmæssige forhold, der giver eleverne en positiv oplevelse af skolelivet og ofte bryder med elevens tidligere negative skoleerfaringer fra grundskolen. Rapporten er udarbejdet ud fra et elevperspektiv, og kan således bruges til at give elever stemme i drøftelser om fremtidens erhvervsskole. Rapportens hovedkonklusioner beskrives nedenfor ud fra de ovennævnte tre perspektiver på elevoplevede fysiske omgivelser:

Forskellige elever på forskellige uddannelser

Elevernes karakteristika varierer betragteligt mellem de forskellige fagretninger, når det kommer til alder, køn og karaktersnit fra grundskolen. Samlet set er omkring 25 pct. af eleverne mellem 15-19 år, ca. 33 pct. er 20-27 år og ca. 20 pct. er ældre end 30 år. Eleverne på retningen "Omsorg og sundhed" er i gennemsnit ældre end på de andre retninger med en gennemsnitsalder på 32 år mod ca. 25 år for eleverne på de tre andre retninger. På samme vis adskiller eleverne inden for "Omsorg og sundhed" sig fx også, når det kommer til forholdet mellem kvinder og mænd, da næsten ni ud af ti elever er kvinder. Modsat er næsten 90 pct. af eleverne inden for "Byggeri og teknik" mænd.

Elever vil gerne undervises i lokaler med mulighed for integration af teori og praksis

Når elever beskriver eller viser deres yndlingssteder på erhvervsskolerne frem, så er det ofte værkstedshybride lokaler, der lægger op til differentieret og praksisnær undervisning. Elever peger på, at lokaler med fleksibel indretning har meget stor betydning for deres oplevelse af undervisningen. Eleverne beskriver, hvordan det at kunne rejse sig op og bevæge sig og gøre ting engagerer dem i undervisningen og gør dem glade. Eleverne peger også på, hvordan maskiner, bygninger og materialer eller råvarer inviterer til fordybelse og udvikling af kompetencer gennem praktisk afprøvning og øvelse af færdigheder.

Elever vil gerne undervises i fleksible rum

Elever beskriver, at de oplever større frihed i lokaler med fleksibel indretning og blød funktionalisme, hvor de kan veksle mellem fysiske positioner, og at undervisningen derfor er nemmere at blive i. Steder med plads til både undervisningsstationer og sportsfaciliteter - som fx bordtennis - fremmer tilstedeværelsen i undervisningen for elever med uro i kroppen.

Fysiske omgivelser med tydelige fagmarkører forstærker uanfælskaber med fag i centrum

Eleverne beskriver, at omgivelser, der tydeligt fortæller om fag og branche, er med til at skabe et fællesskab, fordi elever falder i snak om møbler, dyr, råvarer, patienter, værktøj, vejret, service eller løn og jobmuligheder i branchen. Elever på grundforløb 1(GF1) fortæller, at praksisnær undervisning eller dekoration med ting fra branchen kan være en samtalestarter. Elever kan godt lide at *hænge ud* i fysiske omgivelser, der afspejler funktion og indhold, og for mange, dog ikke alle, er det underordnet, om rammerne er pæne. Det vigtige er, at fagområdet er synligt.

Elever har forskellige behov for fritidsmiljøer

Steder, der inviterer til fritidsaktiviteter, er vigtige for elever. Elever peger på, at det er godt med cafe-miljøer og steder, hvor de kan mødes med andre elever, men de har også brug for ro både for larm og for andre mennesker. De vil gerne være sammen i mindre grupper i omgivelser, der lægger op til at lave lektier sammen, spille spil eller hænge ud i en sofa – gerne det hele i samme rum.

Omgivelser med god fagatmosfære forbinder elever med skolen

Når elever kan spejle sig i atmosfæren eller stemningen i et rum, skaber det relationer til skolen og til faget. Kvaliteten af relationen påvirkes af kvaliteten af indretningen, fx om de fysiske rammer omkring et restaurantmiljø er virkelighedstro, eller udvalget af træ, el-arbejdsstationer eller værktøj til brug i undervisning er af ordentlig kvalitet. Elever mister motivationen, når de skal lede efter skruer i en spand med rester, og de bliver omvendt motiveret, når de rigtige redskaber ligger klar i undervisningen.

Nye elever mangler stedlig forankring

Nye elever afsøger muligheder i rum og omgivelser og bevæger sig søgende, ofte i grupper, mens de afprøver, hvad forskellige rum kan bruges til. Fleksibelt og differentieret indrettede lokaler inviterer til forskellige aktiviteter for den erfarne elev, som i artefakter og maskiner aflæser konkrete muligheder for at arbejde. Nye elever bevæger sig rundt på skolens arealer uden samme retningsbestemthed i deres bevægelser som erfarne elever og har brug for spor, der kommunikerer tydeligt til dem og hjælper dem til at indtage skolen som deres sted.

Elever på campus har både brug for små og store steder til fællesskab

Elever på campus beskriver et hverdagsdilemma, hvor de på den ene side godt kan lide at gå i kantinen og se andre unge fra de andre uddannelser og samtidig også oplever fællesarealerne som en kilde til usikkerhed, fordi elever fra de forskellige ungdomsuddannelser er meget forskellige, og de fagmarkører, der har høj værdi i værkstedet, ikke altid har det i kantinen. Det kan få nogle erhvervsskoleelever til at trække sig ud til siden eller gå tilbage til værkstedet og spise der.

Faciliterede og selvvalgte mødesteder

Adgang til selvvalgte steder, som kan være udendørsområder eller en plads under en udsugning, kobler nogle elever til skolen og giver frirum og oplevelsen af muligheder, selvbestemmelse og medskabelse. Selvvalgte steder giver også adgang til ro, der efterspørges af forskellige elevgrupper, fx fordi værkstedsundervisningen larmer.

Åbne værksteder

Elever på skolehjem sætter stor pris på åben adgang til værksteder, men der er administrative barrierer i forhold til at holde værkstederne åbne uden for normal skoletid. Det kræver fx en underviser eller opsynsperson, da nogle værksteder har farlige eller dyre maskiner, og der er ligeledes også spørgsmål vedrørende forsikring, der skal afklares.

Idrætsaktiviteter og -faciliteter

Elever bruger idrætsfaciliteter både under og efter undervisningen, når det er muligt. Det skaber en velkommen mulighed for at holde en pause fra skoledagen, mens den stadig er i gang, og for elever på skolehjem er det en adgang til kontakt til andre og en hjælp til at få tiden til at gå.

Opmærksomhedspunkter

På baggrund af rapportens fund er der forskellige tiltag, der kan rettes fokus mod, når erhvervsskoler ombygges, renoveres eller nybygges. Nedenstående opmærksomhedspunkter vil understøtte fysiske omgivelser, der styrker elevernes trivsel og motivation, giver en positiv oplevelse af erhvervsskolen som sted og kan medvirke til at øge gennemførelsen og på længere sigt øge attraktiviteten og dermed øge søgningen.

Fleksible rum

Fokus på fleksible rum, når erhvervsskoler renoverer eller bygger nyt: Rum, der kan huse både tavleundervisning, værkstedsundervisning og fritidsaktiviteter som fx bordfodbold eller bordtennis. Fleksible rum understøtter flydende overgange mellem "læring" og "fri tid", og særligt den frie tid er understøttende for unges fællesskaber.

Fokus på fagmarkører

Fagmarkører er vigtige for både nye og eksisterende elever. Arkitektur og indretning, der understøtter fagidentiteten, hjælper med at spejle fagmarkører og er på den måde med til at knytte eleverne til hinanden, men også i særdeleshed til skolen.

Opmærksomhed på behov for forskellige rum til fællesskab

Det er vigtigt i forbindelse med indretningen af skolen at have øje for elevgruppens behov for forskellige sociale sfærer – særligt i en meget divers elevgruppe, der spænder over forskellige fagligheder, fx på campusser, der rummer både gymnasieelever og erhvervsskoleelever. Her skal der være plads til mindre grupper i en indretning, der giver mulighed for at lave lektier, hænge ud i en sofa og spille spil – gerne i det samme rum.

Vær opmærksom på udfordringer i tværfaglige rum

Særligt på erhvervsskoler med forskelligartede erhvervsuddannelser, men også på skoler med både erhvervsuddannelser og gymnasiale uddannelser, kan fagmarkørerne udfordres på fællesarealerne – fx i kantinen. Her er det vigtigt at være opmærksom på de forskellige elevgruppers forskellige behov – fordi netop den fagmarkør, der har værdi i værkstedet, kan opleves ikke at have samme værdi i fx kantinen. Der kan derfor være behov for, at eleverne bruger andre rum end fællesrummene i fx pauser.

Giv mulighed for medskabelse og frirum

Nogle elever skaber deres egne rum og steder på skolen – det kan være udenfor, i en hal eller i et hjørne af et større fællesareal som fx kantinen. Medskabte rum giver oplevelsen af medbestemmelse – og kan også indfri behov som fx ro, der efterspørges af nogle elever på grund af larmende undervisning. Medskabte rum er ligeledes et afsæt for ungefællesskaber og giver også mulighed for at medskabe de rigtige, autentiske rammer.

Spor til nyankomne

Det kan være vigtigt at være opmærksom på at skabe muligheder for, at nytilkomne elever får etableret en relation til steder på skolen, der spejler deres interesse for en erhvervsuddannelse – og dermed kan give dem et tydeligt holdepunkt. I praksis er det for mange elever værkstedet, hvor de kan være fælles om deres faglige interesse, men hvis det aflåses, er det ikke så let for dem at bruge skolen.

Åbne værksteder

Åbne værksteder kan være en succes, særligt på skoler med skolehjem, for der har eleverne en hverdag på skolen. Åbne værksteder for elever kræver dog en opsynsperson, og her bør fokus rettes mod de administrative barrierer i forhold til adgang til værkstederne – både i og uden for skolens åbningstid. Det kræver ekstra midler til en opsynsperson.

Åben erhvervsskole

Ét er at åbne skolen uden for normal skoletid for eleverne – noget andet, at åbne skolen op for lokalsamfundet. Der er et potentiale heri, da erhvervsskoler har mange muligheder for praktiske aktiviteter qua deres udstyr og maskiner, men hvis skolen ønskes åbnet for offentligheden, skal forsikringer og gældende lovgivning inddrages.

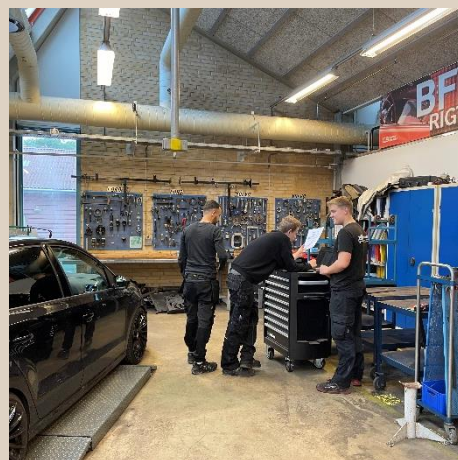
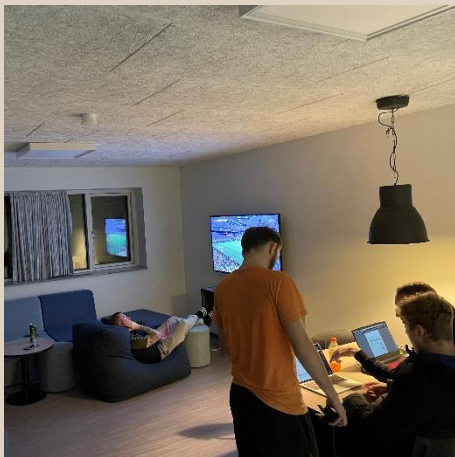
Mulighedsspor til fastholdelse og tiltrækning

Faciliteter der rummer fritidsaktiviteter som fx en café, styrker elevers fastholdelse. En café kan fx indeholde bar, billardbord og dartsplil, og også gerne være faciliteret af en voksen – det kan gøre, at de mere sociale tilbageholdende også kommer med i fællesskabet. Fællesskab i fritiden er vigtigt, da det giver eleverne et andet kendskab til hinanden, som gør dem trygge på en måde, der smitter af på skolelivet.

03

Metode: etnografisk tilgang

3. Metode: etnografisk tilgang

Gennem en etnografisk tilgang med afsæt i elevperspektiver har vi undersøgt de fysiske omgivers betydning for elever på erhvervsskoler. Analysen er baseret på et etnografisk feltarbejde af tre dages varighed på fire forskellige erhvervsskoler i sensommeren og efteråret 2021. Den etnografiske analyse er foretaget af antropolog Suna Christensen gennem observationer, løbende samtaler og gruppesamtaler er der indsamlet information om de fysiske omgivers betydning for elevernes oplevelse af at gå på en erhvervsskole. Den etnografiske tilgang er valgt for at sætte fokus på elevernes hverdagslige brug af forskellige fysiske omgivelser på erhvervsskolen. Der er brugt følgende kvalitative metoder:

Observationer

De deltagende skoler udpegede områder, hvor de har særlige forventninger om eller erfaringer med, at den fysiske udformning har betydning for elevernes oplevelse af at gå på skolen. På hver skole er der dernæst gennemført medfølgende observation med afsæt i de udpegede steder. Samlet er der foretaget feltarbejde á tre hele dage på fire skoler og på det ene skolehjem også aftener. Der er anvendt ikke-deltagende observation med fokus på arkitektur og indretning, elevernes opholdssteder, aktiviteter i og uden for undervisningen i forskellige fag og på skolehjem.

Etnografiske samtaler

Der er gennemført uformelle dialoger med elever i forlængelse af elevvalgte aktiviteter, såsom frokostpause, undervisningsaktiviteter og fritidsaktiviteter i relation til skolen. Der har været fokus på vaner og prioriteringer vedrørende brug af steder og rum og uddybning af observationer for at få en bedre forståelse af elevernes adfærd og prioriteringer.

Fokusgruppeinterviews og gruppesamtaler

Der er på alle skoler gennemført flere uformelle gruppesamtaler, og på én skole er der gennemført to fokusgruppeinterviews. Både gruppesamtaler og fokusgruppeinterviews har i lighed med de løbende samtaler haft fokus på vaner og prioriteringer med hensyn til elevernes brug af steder på skolen, oplevelse af faglige og sociale muligheder og holdning til arkitektur og indretning. Observations- og spørgeskema er vedlagt som bilag 1.

Fotos

Der er under feltarbejdet løbende taget fotos til dokumentation af forskellige typer af aktiviteter, både indendørs og udendørs, og til illustration af pointer i rapporten. Det gør det muligt visuelt at præsentere sammenhænge mellem arkitektur, indretning og elevernes brug af skolens steder. Eleverne har givet tilladelse til brug af de fotos, der er brugt i rapporten.

Anonymitet

Alle elever, undervisere og ledere, der har bidraget til indsamling af empiri, er anonymiserede i rapporten. De deltagende skoler navne bruges efter aftale.

Udvælgelse af erhvervsskoler

De erhvervsskoler, der indgår i undersøgelsen, bidrager med en særlig profil i forhold til enkelte områder, der kan tænkes at have betydning for tiltrækning og fastholdelse af elever. Skolerne er udvalgt ud fra et ønske om at inkludere forskellige skoler, der giver forskellige muligheder knyttet til sted og rum. Overvejelser gik på betydningen af, hvorvidt en erhvervsskole er en fagspecialiseret skole med beslægtede uddannelser, del af en campus med flere ungdomsuddannelser samlet samme sted, beliggenhed i en by eller på landet, og om der er et skolehjem.

I analysen skelnes mellem skoler og lokationer. De deltagende erhvervsskoler har til huse i meget forskellige bygninger og i nogle tilfælde i flere bygninger – og nogle gange i forskellige typer af bygninger spredt udover et større lokalområde. For nogle skolers vedkommende er der derfor tale om en hovedlokation, lokationer i umiddelbar tilknytning til hovedlokationen (tilstødende matrikel eller samme vej) eller lokationer adskilt fra hovedlokationen (bygninger placeret i et andet område end hovedlokationen i samme kommune eller region).

Parametre	Campus Bornholm	Roskilde Tekniske Skole	Hotel- og Restaurantskolen	Den jydsk Haandværkerskole
Faglig profil	Flerfaglig, stor gymnasieandel. Eud, eux, stx, htx, hhx, SOSU ¹	Flerfaglig. Eud, eux, htx	Fagspecialiseret skole, gastronomi. Kun eud og eux	Fagspecialiseret skole, håndværk og teknik. Kun eud og eux
Beliggenhed og type	Campus – alt samlet på ét sted	Flere forskellige lokationer	Uddannelser samlet ét sted	Uddannelser samlet ét sted
Nye/gamle skolebygninger	Både nye og gamle	Både nye og gamle	Gamle, men nyt interiør og nye haver	Både nye og gamle
Skolens størrelse²	1.120, heraf 819 på gymnasiale uddannelser	2.873, heraf 480 på htx	869 årselever	1.191 årselever
Beliggenhed	Rønne	Roskilde	København	Hadsten
Skolehjem	Nej	Ja, beliggende ved landbrugsskolen	Ja, det ene i en anden bydel, det andet tæt på skolen, men ikke i forlængelse af skolen	Ja, direkte tilknyttet skolen, fx i forlængelse af skolens administrationsbygning

¹ SOSU-eleverne på Campus Bornholm hører administrativt til under en anden institution, men går på Campus Bornholm.

² Tal om årselever er fra de respektive skolers årsrapporter/årsberetninger 2020:

[Årsrapport 2020, Campus Bornholm](#)

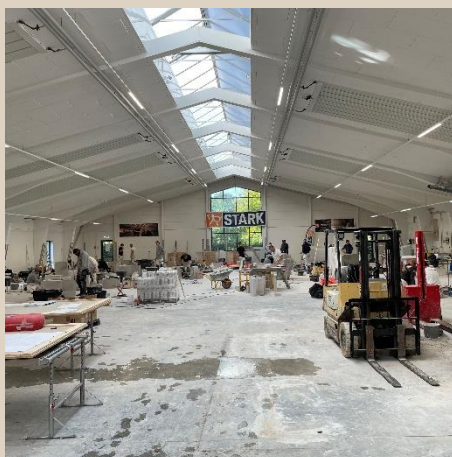
[Årsrapport 2020, Roskilde Tekniske Skole](#)

[Årsrapport 2020, Hotel- og Restaurantskolen](#)

[Årsberetning 2020, Den jydsk Haandværkerskole](#)

04

Erhvervsskolernes arkitektur & elever

4. Erhvervsskolernes arkitektur & elever

Erhvervsskoler er særlige skoler, både når det gælder elever og arkitektur. Arkitekturen skal kunne rumme forskellige faglige retninger – fra uddannelser i transport, håndværk eller landbrug, der kræver store anlæg, til uddannelser inden for fx it og gastronomi, der kræver helt andre faciliteter. Men ikke kun bygninger og faciliteter er forskellige; det er eleverne også. På trods af, at erhvervsuddannelserne er en ungdomsuddannelse, er der stor diversitet i aldersgrupperingerne. Og det samme gør sig gældende for køn, hvor der fx er langt flere kvinder end mænd på omsorgsuddannelserne, forholder det sig omvendt på de tekniske uddannelser.

Erhvervsskolernes arkitektur

Hvad industriarkitektur er, og hvad det kan som ramme for undervisning, er et spørgsmål, der har rejst sig i løbet af dette projekt. Erhvervsskoler eller dele af erhvervsskolernes bygningsmasse består ofte af tidligere industribygninger, der oprindeligt er bygget til udførelse af erhverv, og sådanne bygninger har været domineret af et fokus på funktion samt effektive og rationelle produktionsprocesser – mennesket har spillet en mere anonym rolle (Realdania 2015).

Denne rapport indeholder flere eksempler på udvikling af undervisningslokaler i fysiske omgivelser, der tidligere har været brugt til produktion. Nedenfor beskrives kort de tre mest typiske industribygninger, som stadig udgør en væsentlig og samtidig atypisk del af erhvervsskolernes fysiske skolemiljø.

Hal

Haller er højloftede bygningstyper med et stort, åbent rum i midten – de første af dem er ikoner for deres tid; murede og fx med rundbuevinduer i gavlene. Senere blev de bygget af anonyme betonplader og uden vinduer eller med vinduer i loftet. Funktionen kan for det meste kun aflæses af konteksten, da bygningerne uadtil fremtræder anonymt. De er ofte uisolerede, og derfor er temperaturen indenfor meget lig temperaturen udenfor (Bygningskultur 2015).

Etagebygning

Etagebygninger er ikke egentlige fabrikker, men ”huse til en styret produktionsproces”, typisk med et stadie i fremstillingsprocessen på hver etage og specialiserede arbejdere (Bygningskultur 2015).

Fladebygning

Fladebygninger er etplansbygninger, hvor tunge maskiner kan stilles direkte på jorden, og er typisk indrettet med flere arbejdsområder. De kendes på, at dagslys særligt kommer fra en skrå tagkonstruktion isat vinduer. Dette for dels at sikre dagslys, dels undgå, at arbejderne lod sig distrahere af det, der foregik foran bygningerne (Bygningskultur 2015).

Elever på erhvervsskolerne

Der er mere end 100 erhvervsuddannelser, fordelt på fire hovedområder:

- Omsorg, sundhed og pædagogik
- Kontor, handel og forretningservice
- Fødevarer, jordbrug og oplevelser
- Teknologi, byggeri og transport

Elever, der kommer fra grundskolen, starter på grundforløb 1 på et af de fire hovedområder. Forløbet er skolebaseret, og varer 20 uger. Herefter følger 20 uger på grundforløb 2. Elever, der afsluttede 9. eller 10. klasse for to år eller mere siden, springer grundforløb 1 over og begynder direkte på grundforløb 2. Efter grundforløb 2 starter vekseluddannelsen, hvor der skiftevis er oplæring i en virksomhed og skoleophold. Det ser eksempelvis således ud på klejnsmed, smed (rust eller maritim) eller energiteknik, der tager grundforløb, efterfulgt af et hovedforløb på 3 år og 6 måneder med syv perioder i virksomheden og seks perioder på skole (Eksemplet er lånt fra Roskilde Tekniske Skole 2022)

På trods af, at erhvervsuddannelser er ungdomsuddannelser, adskiller de sig fra de gymnasiale uddannelser på flere områder. Omkring 25 pct. af de elever, der går på en erhvervsuddannelse og dermed også en erhvervsskole, er mellem 15-19 år, ca. 33 pct. er 20-27 år og ca. 20 pct. er ældre end 30 år. Dette er vigtigt at holde sig for øje, når man ser på ungemiljøet på erhvervsskolerne såvel som elevernes fællesskab, da det er åbenlyst, at forventninger til fællesskabet og miljøet på skolen kan være vidt forskellig alt efter, om du er 16 eller 30 år.

Samtidig er der også aldersforskel mellem den typiske elev på de forskellige retninger på erhvervsuddannelserne. Eleverne på retningen "Omsorg og sundhed" er i gennemsnit ældre end på de andre retninger med en gennemsnitsalder på 32 år, jf. figur 1. Eleverne på de tre andre retninger har nogenlunde den samme gennemsnitsalder på ca. 25 år.

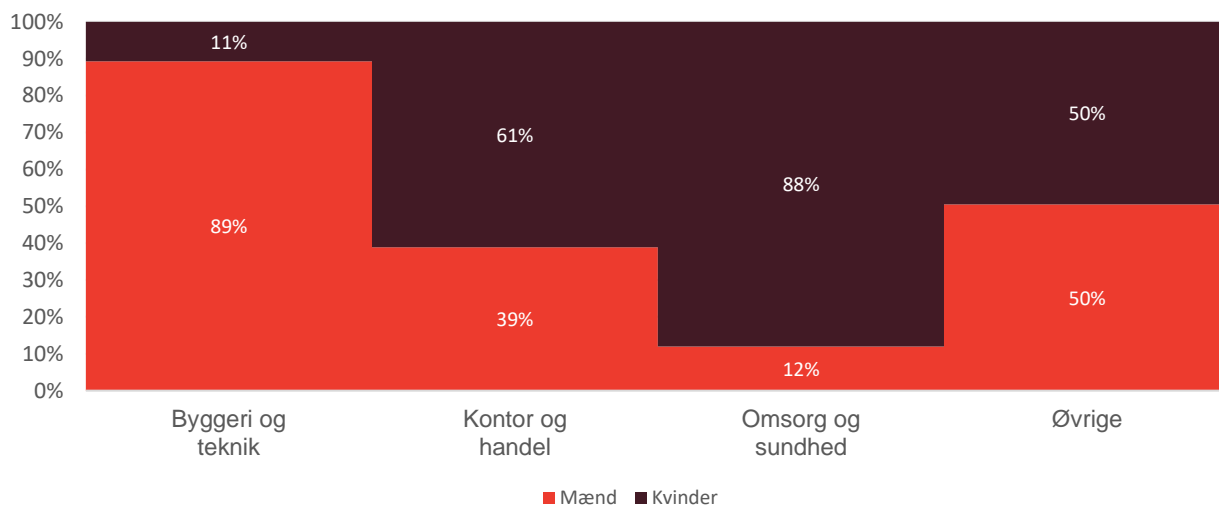
Figur 1// Gennemsnitsalderen for eleverne på eud-retningerne, 2020

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik

Forholdet mellem antallet af kvinder og mænd varierer også en del mellem de forskellige fagretninger jf. figur 2. På retningen "Byggeri og teknik" er omkring 90 pct. af eleverne mænd, mens det modsatte er tilfældet inden for omsorg og sundhed. På uddannelserne inden for kontor og handel er der omkring 60 pct. kvinder, mens der blandt de øvrige uddannelser er er nogenlunde lige kønsfordeling.

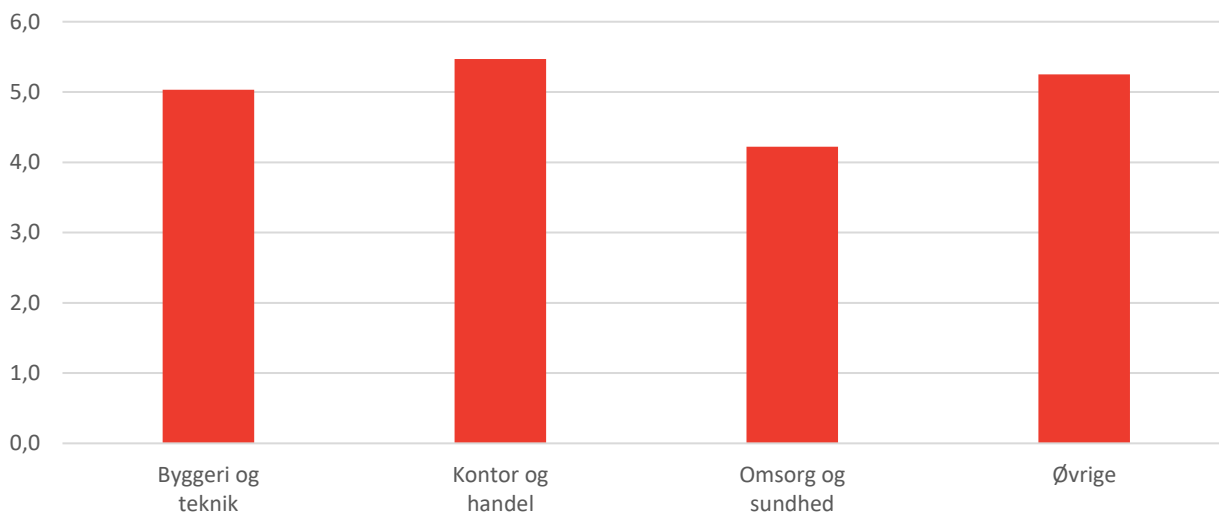
Figur 2// Kønsfordelingen for eleverne på eud-retningerne, 2020

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik

Når man ser på elevernes karakterer fra grundskolen, er det igen uddannelserne inden for omsorg og sundhed, der skiller sig ud fra de andre, jf. figur 3. Her har eleverne et gennemsnit fra grundskolen på 4,2, mens de øvrige retninger ligger på eller over 5. Eleverne på kontor og handel har i gennemsnit de højeste karakterer i grundskolen med et gennemsnit på 5,5.

Figur 3// Karaktergennemsnit fra grundskolen for eleverne på eud-retningerne, 2020

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik

05

Campus Bornholm: byggnings- og uddannelsesfællesskab

5. Campus Bornholm: bygnings- og uddannelsesfællesskab

Motivation

Alle ungdomsuddannelser på Bornholm har siden 2018 været samlet i et campusbyggeri. Erhvervsskolen på Bornholm har forsøgt at løse udfordringer med faldende elevtal og udfordrede faglige miljøer og uddannelsesstilbud ved at gå sammen med gymnasiet og VUC i et bygningsfællesskab. Ideen bag er at skabe et skolemiljø, hvor elever møder hinanden i hverdagen på kryds og tværs af deres uddannelser. Der er stor interesse for campusdannelse, og det skyldes en formodning om, at mange elever ønsker en tættere form for fællesskab med andre unge end det, fx en traditionel erhvervsskole kan tilbyde. Tanken er, at campusbyggeri giver elever en mere direkte adgang til hinanden i hverdagen.

Historie

"Campus Bornholm er virkeliggørelsen af en vision om et uddannelsesmæssigt samlingspunkt for alle øens unge". Sådan skriver A.P. Møller Fonden (2018) om campusprojektet, som fonden har medfinansieret. Visionen har været at samle alle ungdomsuddannelser i én bygning; den nye campus er en tilbygning til den tidligere erhvervsskole. I alt er der med etablering af campussen foretaget 15.435 m² nybyggeri og 5.500 m² ombygning af eksisterende bygninger.

Fakta

- Flerfaglig skole beliggende i Rønne, der udbyder 15 forskellige erhvervsuddannelser.
- Skolen har 1.120 årselever, heraf 819 på gymnasiale uddannelser.
- Samlet ca. 20.000 m² fordelt på nyt etagebyggeri og ombygning af fladebygninger.
- Del af Campus Bornholm, som er et bygningsfællesskab for ungdomsuddannelser.
- Primært grunduddannelser – de fleste hovedforløb skal elever tage på en skole et andet sted i Danmark.

Øjebliksbillede: bygningsfællesskab med gymnasium og andre ungdomsuddannelser

Den centrale fladebygning i erhvervsskoledelen af campus er opført i gule mursten og røde tegl. Den ene side flugter med campussens parkeringsareal, mens den langs den anden side er tilbygget højloftede værksteder, så det er muligt at gå direkte fra indendørs arealer og ud i værksteder, der gennem store porte leder videre ud til forbindelsesveje, som der kan fragtes materialer ad. Funktionelt er værkstedsarealerne forskelligt udformet og indrettet. Nogle har fuld hal-loftshøjde, mens andre er i enetages-delen af bygningen. Alle værkstedsarealer har direkte eller flydende overgange mellem teori- og praksisafdelinger. I hallerne er der indbyggede undervisningslokaler, både i jordplan og på etagedæk, med glasvægge, så der er direkte ud- og indsyn mellem værksted og teorilokaler.

Selvom ideen med Campus Bornholm er et uddannelsesfællesskab, betyder det ikke, at alle uddannelser er placeret i den samme bygning. Den prisbelønnede nye, fleretagers centrale bygning i campus er reelt en tilbygning til den gamle erhvervsskole, som derved har fortsat undervisning i de tidligere fladebygninger og haller. Mens der er tale om to bygninger med hver sin historik, giver en åbning i gavlen fra erhvervsskolen ind i ankomstområdet i stueetagen af campus mulighed for, at elever let kan bevæge sig fra den nye til den gamle bygning og omvendt. Den mulighed bruger erhvervsskoleeleverne hyppigt for at gå i kantinen i det nye byggeri, mens gymnasieelever også har undervisning i teorilokalerne i den tidligere erhvervsskolebygning. Enkelte eux-elever fra erhvervsskolen har også undervisning i den nye campusbygning. Gymnasieeleverne bruger ofte gangarealerne i fladebygningen til gruppearbejde og har på den måde opnået tilhørsforhold til denne bygning, mens erhvervsskoleeleverne ikke i samme grad tager gangarealerne til sig, men typisk holder pause i eller omkring værkstederne.

06

Hotel- og Restaurantskolen: skolen for gastronomi

6. Hotel- og Restaurantskolen: skolen for gastronomi

Motivation

Hotel- og Restaurantskolen i Valby er en branchespecialiseret skole, der har mad og udvikling af service og miljøer omkring mad i fokus. Skolen uddanner kokke, tjenere og receptionister. Skolen er i gang med en fornyelsesproces og vil i takt med tiden være med til at udvikle mad og madkultur. Skolens fokus på at være med til at udvikle branchen gør den til et eksempel på en erhvervsskole med en tydelig fagprofil, og det kan være med til at tiltrække og motivere elever til en af skolens uddannelser.

Historie

Hotel- og Restaurantskolen har siden 2010 haft til huse i Aller-koncernens gamle bygninger i Valby. I 1920 slog nogle restauratører sig sammen og tilbød aftenundervisning på en skonnert i Københavns havn. Det er begyndelsen på nutidens kokke- og tjeneruddannelse, og i 1922 blev kokke- og tjenerfaget godkendt som håndværksuddannelse. Den første skole hed Restaurantindustriens Lærlingeskole. Hotel- og Restaurantskolen repræsenterer funktionelt et redesign af en produktionsbygning til uddannelsessted. Bygningsmassen består af flere sammensatte bygninger og et mindre udendørsareal, hvor der er en have, der inddrages i undervisningen.

Fakta

- Hotel- og Restaurantskolen ligger i København.
- Fagspecialiseret skole inden for gastronomi.
- Skolen har 869 årselever.
- Bygningsmassen er på ca. 25.000 m².
- Nordens største brancheskole inden for hotel, restaurant og turisme.
- Har skolehjem, dog ikke i direkte tilknytning til bygningerne.

Øjebliksbillede: en em af branchestolthed

Hvad er en skole, og hvad kan det at gå på en brancheskole? På Hotel- og Restaurantskolen undersøges og formidles dette gennem visuelt design, kreativ brug af lokaler og udvikling af nye tilbud til eleverne, både som en del af undervisningen (eventdeltagelse og virkelighedsnær færdighedstræning), i pauserne (differentieret og tidsaktuelle spisemuligheder) og nogle dage efter skoletid, fx til fredagsbaren.

Det at gå i skole er for mange forbundet med at lære noget et sted (i undervisningslokalet) og bruge det et andet sted (i virkeligheden), men der er mange måder at forholde sig til det på. I gamle bygninger kan det være svært at realisere nye ideer. På Hotel- og Restaurantskolen har et ønske om at lade elever og gæster blive mødt af branchen ved indgangen ført til, at et tidligere formelt og anonymt udseende receptionsområde er ombygget og nyindrettet til delvist åbent køkken og delvist undervisningslokale. Herved bliver både undervisning og råvarer trukket frem fra bagvedliggende lokaler og helt frem til gaden. En åben reol med råvarer leder gæster langs den ene side af lokalet til en trappe, der fører til etagen ovenover, hvor den nye reception findes.

Elever betjener gæster på skolen i receptionen, som er flyttet til et andet niveau. Det samme gør sig gældende i skolens restaurant, hvor elever hver dag til frokost serverer en treretters menu. Gæsterne er andre elever samt administrativt personale og gæster udefra. Udover restauranten er der også etableret tidsaktuelle bistro- og cafeområder. Der er planer om at bygge en ny skole, som skal være et helt nyt madunivers og campusområde i åben forbindelse med nærområdet.

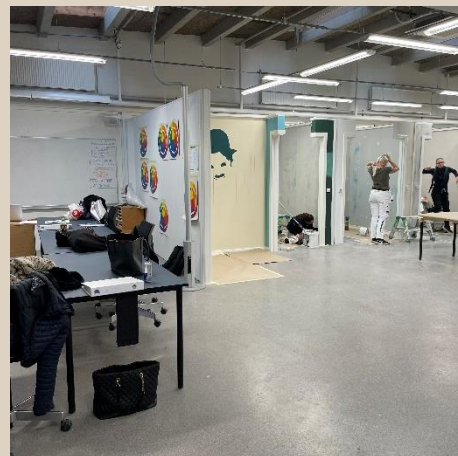

Skolen består fysisk af en hovedbygning i flere etager og en lav tilbygning samt en mindre have og et gårdmiljø med overdækkede terrasser. Hovedbygningen består af etager med lange gange med administration og undervisningslokaler til siderne på nogle etager, og på førstesalen er der et stort, åbent spiseareal, indrettet som henholdsvis kaffebar i den ene ende og bistro i den anden. På bygningerne er der sat store skilte op, hvor der står henholdsvis "MADHUS" og "TJENERHUSET". På væggene på gangene og på fællesarealer er et gennemgående designtema om branche og brancheambitioner fremhævet gennem kommunikation via plakater og artefakter som tørrede råvarer og lampeskærme med påklippede sort-hvide billeder af elever i uniform. Der er skabt hæng ud-steder for elever, hvor designet i det ene hus rummer elementer fra kokkebranchen (klinker) og bløde tekstiler i kombination, mens der i det andet er artefakter fra tjenerbranchen.

07

Roskilde Tekniske Skole: mange lokationer

7. Roskilde Tekniske Skole: mange lokationer

Motivation

Roskilde Tekniske Skole er en stor erhvervsskole med 3.500 elever. Den består af en hovedlokation og mange mindre lokationer. Hovedlokationen ligger geografisk i et område i Roskilde med mange iværksættere og repræsenterer derfor delvist en bynær erhvervsskole. Skolen er også nabo til et nybygget htx. En afdeling på kanten af byzonen udgøres af en traditionsrig gartnerskole, Vilvorde, som er landets største afdeling for grønne erhvervsuddannelser og i sig selv består af en sammensat bygningsmasse bestående af stalde, hal-ler, drivhuse, nyere bygninger til administration, kantine og undervisning samt pavilloner og markarealer.

Skolen vil gerne forstærke sine undervisningstilbud gennem samarbejder med lokale virksomheder og organisationer. Der er ledelses- og underviserstyret samarbejde med aktører fra lokalsamfundet, fx om verdensmål, genbrug eller byggeprojekter forud for Roskilde Festival.

Historie

Roskilde Tekniske Skole er 181 år gammel, hvis man trækker historien helt tilbage til den gang, to malermestre grundlagde en tegnestue, hvor der blev undervist i frihåndstegning og geometri.

Fakta

- Roskilde Tekniske Skole har i alt ti forskellige adresser i Roskilde, Høng, Ringsted og København.
- Skolen udbyder omkring 30 erhvervsuddannelser.
- Skolen har 2.873 årselever, heraf 480 på htx.
- Bygningsmassen er mere end 80.000 m².
- Der udbydes både grundforløb og hovedforløb.
- Skolen har skolehjem i tilknytning til den grønne uddannelse.
- Ny bygning til eux-forløb.

Øjebliksbillede: Hver afdeling er sin egen verden

Roskilde Tekniske Skole består af flere geografisk adskilte afdelinger, der huser de over 30 forskellige uddannelser. Uddannelserne har til huse forskellige steder, bygningerne ser forskellige ud, og de er forskelligt indrettet. For nogle elever på Roskilde Tekniske Skole er "skolen" en bygningslænge, for nogle et industriområde, som de deler med flere andre uddannelser, for nogle et lokale på anden sal (fx IT) og for nogle nye og transparente bygninger. Fælles kendetegn er de relativt store parkeringsarealer i umiddelbar nærhed af uddannelserne og elever i arbejdstøj.

08

Den jydsk Haandværkerskole: 24-timersskole

8. Den jydsk Haandværkerskole: 24-timersskole

Motivation

Den jydsk Haandværkerskole er en branchespecialiseret skole og har primært hovedforløb. Derudover er den kendt for sit skolehjem for 599 elever, som er Danmarks største. Ca. 70 pct af skolens elever bor på skolehjemmet under deres skoleforløb. Der er mange fritidstilbud såsom cafe, billard, løbeklub, gamerrum, træningsrum og swimmingpool. I en tid, hvor mange unge oplever ensomhed og savner fællesskab, tilbyder skolehjem et socialt fællesskab med andre elever, der også er i gang med en erhvervsuddannelse. Og det er interessant, ikke kun om skolehjemmet giver den enkelte mulighed for et tilhørsforhold til et fællesskab under skoleopholdet, men om skolehjemsdimensionen som helhed også kan have indflydelse på elevernes sociale trivsel.

Historie

Der er højskoleideer indlejret i de gamle skolehjemsbygninger. Nogle håndværksmestre gik sammen om at etablere skolen, fordi de synes, der manglede noget. Den oprindelige håndværkerskole erhvervede i 1945 en daværende gymnastikskole, der også fungerede som efterskole. Skolen er knap 100 år gammel og fejrer jubilæum i 2028.

Fakta

- Den jydsk Haandværkerskole ligger i Hadsten, 20 km fra Aarhus.
- Fagspecialiseret skole: elektrikere, tømrere, køleteknikere og plastmagere
- Skolen har 1.191 årselever.
- Bygningsmassen er på 34.000 etagemeter fordelt på 7,5 ha.
- Hovedforløbsskole med eux.
- 24-timersskole (24H) – elever har adgang til værksteder døgnet rundt.
- Skolehjem til knap 600 elever.

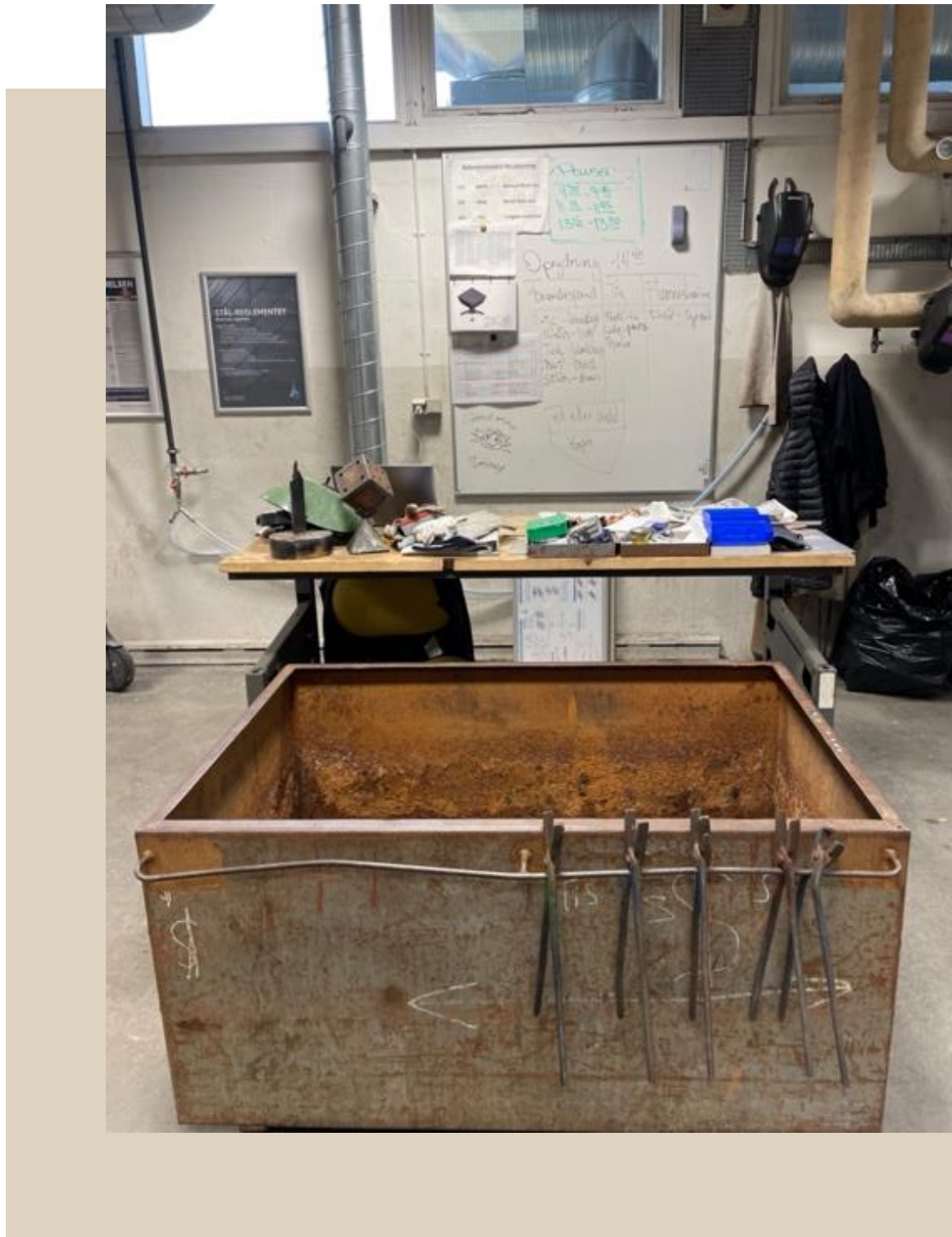
Øjebliksbillede: "en efterskole for håndværkere"

Det gennemgående tema på Den jydsk Haandværkerskole er strategien om at være en 24-timersskole (24H-skole). Skolen har ikke problemer med hensyn til elevtallet og kan tillade sig at afvise elever på grund af stigende elevtal. Eleverne kommer fra hele landet, og mange kommer, fordi deres mester selv har gået på skolen.

Den jydsk Haandværkerskole har landets største skolehjem. Da de forskellige dele af skolehjemmet er bygget over en lang periode, er de også meget forskellige. I dem alle sover eleverne som udgangspunkt to på et værelse, men i de nyeste har eleverne fået mere individuel plads, idet der er sat halve skillevægge op. Indretningen er låst af den sparsomme plads, men alligevel viser en aftenrundtur på værelserne, at der er plads til kreativitet såsom sengenes placering, en lille tv-pejs og andet. Der må ikke hænges billeder op på væggene. En gang om ugen kommer en medarbejder forbi og tjekker, at der er støvsuget, vasket gulv og gjort rent på badeværelset. De nyere skolehjemsbygninger har fællesrum, hvor nogle elever samles om aftenen både til fælles lektielæsning, for at 'game' og for at se film eller bare hænge ud et andet sted end på værelset.

Under feltarbejdet kan grupper af unge mænd observeres på vej fra skolehjemsbygningerne op mod hovedbygningen og kantinen der. De fleste er sortklædte og har en iPad eller en bærbar under armen. På parkeringspladsen holder både lærlingebiler og privatbiler. Under morgenmaden kan dagens aktiviteter – fx sports-tilbud – og aftenens menu sammen med anden information ses på skærme i hver sin ende af kantinen.

Eleverne følges herfra ad i små grupper til værkstederne. Og om eftermiddagen laver mange typisk lektier sammen eller samles i et grupperum på skolehjemmet – og om aftenen fortæller flere elever, at de går tilbage til undervisningslokalerne for at arbejde videre i standene.

09

Elevernes oplevelse af erhvervsskolens fysiske omgivelser

9. Elevernes oplevelse af erhvervsskolels fysiske omgivelser

Fysiske omgivelser kan beskrives som stedforankrede miljøer, der påvirker elevers læreprocesser og relation til det at gå på en erhvervsskole. Fysiske omgivelser får betydning for eleverne i samspil med forholdet mellem dem og den aktivitet, de er i gang med. På den måde påvirker de elevernes udvikling af kompetence, mestring, social interaktion med andre og initiativ til at mødes med andre.

Erhvervsskolels rolle som konkrete steder, hvor de fysiske, ydre rammer har betydning for tiltrækning og fastholdelse af elever på erhvervsuddannelserne, er et nybrud i forhold til primært at se på samspillet mellem elevers forudsætninger og pædagogik og didaktik. I analysen rettes blikket mod fysiske omgivelser og elevers oplevelser af, med eller som en del af disse omgivelser.

I analysen indgår citater med elever. Ved de fleste står, hvilken uddannelse eleverne er på, men for GF1-elever gælder det, at de ikke har valgt uddannelse endnu, og derfor står der blot GF1.

Faglighed og mestring: Spor i omgivelserne

Her er der ingen, der beder os skrive en opgave på femten sider om en hamster. Vi får en hamster i hånden!

Elev på dyrepasseruddannelse, GF1, Roskilde Tekniske Skole

Elever oplever, at faget bliver nærværende, når de får det i hænderne. De beskriver, at det er bedre for dem at lære gennem praktisk håndtering end ved at læse eller skrive. De oplever det generelt som en kvalitet ved erhvervsskolels, at skoledagen er praktisk og rettet mod at kunne gøre noget inden for et fag. Særligt elever på uddannelser med værkstedsfaciliteter, køkkener eller stalde betoner dette. De lægger vægt på, at undervisningen giver mulighed for at prøve noget af. Nogle fag kræver udvikling af fysiske kompetencer som kondition eller styrke, og mange fag kræver vanthed med at arbejde under skiftende temperaturer og i støj, røg eller møg. Under feltarbejdet mødte jeg to elever, der viste mig deres skridttæller, som de gik med, fordi de skulle opbygge kondition til praktik i en virksomhed, hvor det er normalt at gå 20.000 skridt om dagen.

Mestring handler om at opleve, at man bygger viden og færdigheder op inden for sit fag. Det kan være tekniske eller sociale færdigheder, og det understøttes af omgivelser, der viser hen mod eller er rettet mod et fag og et (arbejds)liv (Tønnesvang og Hedegaard 2015). Udover det at få fysiske objekter i hænderne kan indretning af lokaler til praktisk orienteret undervisning også motivere elever ved at signalere et alternativ til at sidde ned længe, som er en form for skole, mange elever sammenligner med.

Eleverne kan godt lide undervisningslokaler indrettet i tidligere industribygninger, hvor der ofte er skabt rammer for flydende overgange mellem teori og praksis. I hallerne er der også ofte stande og mindre værksteder langs siderne, hvor elever kan arbejde selvstændigt, samtidig med at der er plads og adgang til råvarer gennem store porte. De mange ombygninger og tilpasninger har skabt en **værkstedshybridarkitektur**, der kobler rationelle produktionsprocesser og differentierede undervisningsprocesser.

Et eksempel på, hvordan fysiske omgivelser understøtter elevers oplevelse af, at de er i et anderledes skolemiljø, og giver dem mulighed for at være til stede på nye måder, ses i denne observation:

Denne eftermiddag mødes jeg med tre drenge, der alle går på GF1 på Campus Bornholm. Den ene vil gerne være elektriker, den anden vil gå på vvs-linjen, og den tredje har ikke bestemt sig. På GF1 vælger eleverne først endelig uddannelse efter 20 uger. Vi sidder i elektrikerværkstedet, hvor de alle tre sidste uge havde en opgave med at bygge en loddestation, men lige nu er de på IT. Eleverne har gået

på skolen i en måned. Samtalen foregår i et lokale, der ligger på den ene side af en lang gang. Her ligger alle faglokalerne som 'fingre' på den ene side. At gå ned gennem gangen kan minde lidt om at gå ud ad en finger i en terminalbygning i en lufthavn. På den ene side er der teorilokaler med glasvinduer ud mod gangen, og på den anden side er der indhak med kraftige døre. På den anden side af teorilokalerne er skolens parkeringsplads og til den anden side, i forlængelse af faglokalerne, er højloftede haller bygget til. Huset, som gangen og lokalene ligger i, er en del af den gamle erhvervsskole, fra før det nye byggeri på campus blev bygget til. Det nye byggeri er bygget til i den ene ende af det gamle hus, hvor der nu er åben gennemgang til gadeniveauet i den nye campusbygning. I den anden ende af huset er der døre ud til parkeringspladsen og en forbindelsesvej, hvor leverandører af materialer kan køre rundt om bygningen og levere ved portene i halbygningen på den anden side. Drengene møder mig udenfor døren, og viser mig ind i lokalet. De har lige haft undervisning og venter på bussen. For at komme helt ind i faglokalerne fra gangen går vi først gennem en dør og dernæst gennem et lille gangareal hen til en kraftigere dør, som leder ind til faglokalet. Lige indenfor døren er der til venstre et aflangt kontor med glasruder ud mod (Pladsholder1)faglokalet. Til højre er der en hesteskoopstilling og en tavle. Her sætter vi os. Der dufter af træ. Længere fremme i lokalet er der et rundbord med arbejdsstationer. Der står også en mobil fredagsbar. Drengene er lige startet på GF1 og har endnu ikke endeligt valgt uddannelse. De har sweatshirts og hættetrøjer på. Kraftige sneakers. Kort hår. Den ene har kasket på. En har en trøje på, hvor der på ryggen står "Bornholms Efter-skole" og en masse navne. Alle tre er 16 år.

Eleverne fortæller, at undervisningen tit begynder med, at de sidder og hygger sig ved bordene ved tavlen. En siger, at de egentlig tit sidder hulter til bulter. De er superglade for lokalet, men synes bare, de mangler boremaskiner. De har også haft dansk samme dag: det er "i tømmerhallen, der er sådan et lokale ovenpå". Eleverne siger:

Lokalerne er meget anderledes end i folkeskolen. Vi har bordtennis, jo. Det er meget mere hyggeligt; det er ikke så bestemt, det er meget mere loose. Det gør stemningen meget mere hyggelig, og det gør det meget federe at være her. Du bestemmer selv, hvad du vil lave, og hvornår du vil have en pause. Lærerne hjælper, hvis man beder dem om det. Det er meget federe, at man ikke sidder på en stol hele dagen. Vi går op i kantinen og spiller bordtennis, og så sidder vi også deroppe og spiser.

Dette eksempel tegner et billede af et sted, hvor elever oplever undervisningssituationer, der adskiller sig markant fra det, de kender fra grundskolen. Der er større, individuelle mulighedsrum, og den fleksible indretning af lokalet har sammen med en anden pædagogik en positiv indflydelse på deres oplevelse af undervisningen. Eleverne i eksemplet går på campus, og selvom de er glade for det fællesskab, som det åbner for, er de også glade for at have deres 'eget' sted – og er også glade for, at elever fra forskellige uddannelser kan være tæt på hinanden uden at forstyrre hinanden. En tolkning kan være, at eleverne på erhvervsskolen har lettere ved at mestre at dele noget af deres skolemiljø med elever fra andre uddannelser, når de samtidig føler, de har et sted, der er deres eget.

Undervisertilstedeværelse i indskudte rum

Eleverne påpeger, at underviserne altid er til at få fat i og altid klar til at hjælpe dem. Det sker, blandt andet fordi mange værksteder har indskudte kontorer med glasvinduer, så underviserne kan lave administrativt arbejde og samtidig se og blive set af eleverne. På den måde giver funktionsdifferentierede hal- og værkstedsmiljøer flere muligheder for mestningsoplevelser for eleverne. En forståelse af elevmålgruppen som sammensat, med forskellige faglige og sociale behov, ser ud til at skabe en praksis, hvor underviserne holder pause i værkstederne fremfor på separate lærerværelser. Det har betydning for den fysiske udformning af faglokaler, som skal rumme gennemsigtige, aflåselige kontorenheder med kontorfaciliteter til undervisere.

Yndlingssteder

Eleverne forbinder sig også til skolen, de går på, gennem deres yndlingssteder. På erhvervsskolerne er det ofte steder, hvor de kan prøve sig selv af. Det behøver ikke at være et flot sted – det er vigtigere, hvad de kan lave på det sted, i kraft af enten beliggenhed eller aktiviteter, der er mulige der.

For en kokkelev er det allervigtigste sted en asfaltgård mellem to bygninger, hvor der står et bålfad:

Svend har for nylig tilberedt kød over åben ild. Arbejdet ved bålet rummer et element af uforudsigelighed, som udfordrer ham. Resultatet afhænger af at han sætter sig ind i de enkelte dele, både kvaliteten af kødet og kvaliteten af bål som varmekilde. Han sammenligner det med at stege kød i en ovn, hvor han indstiller temperaturen og sætter et stegetermometer i kødet – han vender øjnene op mod i himlen, mens han fortæller om ovnstegning.

Det udendørs arbejde med kød over åben ild engagerer eleven og påvirker hans relation til skolen. Ved at stille den slags muligheder til rådighed bliver skolen et sted, hvor han forventer at få gode udfordringer, som han oplever, gør ham til en bedre kok. Når steder gør den slags oplevelser mulige, er det aktiviteten, eleverne husker dem for.

For nogle elever er årstiderne en del af de fysiske omgivelser i undervisningen, og elever beskriver, at aktiviteter, der sætter dem i kontakt med naturen, gør, at de forholder sig aktivt til, hvor varmt eller koldt det er, og hvad de skal have på af tøj.

En solrig og kølig sensommermorgen på Roskilde Tekniske Skole fulgte jeg et hold gartner elever ud til en række blomsterbede, der lå fem minutters gang fra skolens bygninger langs grønne, beplantede områder. Blomsterbedene var opdelt i felter i et plænelignende areal. Eleverne fik i grupper af to-tre stykker til opgave at sætte små labels på georginer, mens de stadig er i blomst, så de vidste, hvordan de så ud, når de høstede dem senere på året. Læreren sagde til eleverne, at de skulle gøre sig umage med at være beskrivende, og skrive, om blomsten havde et stort eller et lille hoved. Efter dette arbejdede eleverne småsnakkende, foroverbøjede eller på hug sammen om opgaven. Alle elever så ud til at være varmt klædt på, og nogle havde en termokande med i marken.

For mange elever baner arbejde i naturen vej for nye oplevelser med hensyn til at gå i skole. I naturen spiller planterne, vejret og årstiderne en væsentlig rolle. I undervisningen skal elever beskrive blomster som en del af at lære en teknik, der knytter sig til produktionsprocessen, og eleverne lærer at se på blomster. Elever, der før har gået på andre uddannelser, oplever, at undervisningen er meget anderledes, når de arbejder ude. Der er således spor til ny faglig udvikling og mestring i placeringen af undervisning og/eller undervisning i omgang med faglige artefakter, fx bål, flammeskærere og blomster.

Faglige yndlingssteder kan også være steder, der indrammer en forudsigelig proces, altså et forløb over tid, der involverer flere aktiviteter, og hvor rækkefølgens betydning er kendt på forhånd (Kirkeby 2006). Elever fra alle skoler udpegede undervisningslokaler, der er fleksibelt indrettede, som vigtige steder. Det er lokaler, hvor der er opstilling til tavleformidling i en del af lokalet, mens der i en anden del er opstillet praksismodeller, som fx el-stande eller, hos tjener elever, et spisebord med spise stole rundt om. En tjener elev på hovedforløbet fortalte, at:

Det er sjovt at få undervisning herinde. Så kan vi gå hurtigt fra det ene til det andet, og vi har alt det, vi skal bruge, her. Det er godt, at de ting (borde, stole, drinksbord) er her, så vi kan arbejde med det, vi lærer.

Tjener elev, HF, Hotel- og Restaurantskolen

Yndlingssteder er også lokaler med mobile elementer, der kan flyttes rundt alt efter opgaven, og som gør det muligt at integrere det boglige med det praktiske, fordi værkstedet så at sige er flyttet ind i teorilokalet. Nogle elever har erfaringer fra grundskolen med, at i skolen er teori og praksis fysisk adskilt i forskellige lokaler, og at de har svært ved at lære teorien uden sammenhæng med praksis. Denne undersøgelse viser, at artefakter og indretning kan skabe knudepunkter for mestring, hvor elever ikke oplever at skulle overføre teori, men i stedet kan integrere teorien i praktiske aktiviteter. Det er bemærkelsesværdigt, at det netop er de steder, der gør direkte kobling af teori og praksis i konkrete, situerede arbejdsprocesser muligt, der er elevernes yndlingssteder. I et mestringsperspektiv peger det på vigtigheden af steder og elementer, hvor det er muligt at indtænke skift mellem aktivitetsformer.

Rum til samarbejde, bevægelse og overblik

I samtaler om positive oplevelser med erhvervsskolen som uddannelsessted sammenlignede elever ofte med erfaringer fra grundskolen. Fremfor alt skelnede de mellem en skoleform, hvor de ikke kan få lov til at bevæge sig eller til at være aktivt udforskende og "prøve ting af". Når elever bliver spurgt om deres holdning

til bygninger, arkitektur og indretning af lokaler på erhvervsskoler, svarer de med beskrivelser af, hvilke sociale eller praktiske aktiviteter de oplever, omgivelserne lægger op til:

Det er så fedt, man kan komme ud og opleve det. Være i det. Lave noget. I stedet for at sidde på sin flade røv. Man lærer meget mere.

Elev på dyrepasseruddannelsen, GF1, Roskilde Tekniske Skole

Det er meget federe. Her kan man få lov til at bevæge sig, og prøve nogle ting ... det er det, man har lyst til. I skolen (grundskolen), der sad vi ned, fra vi kom, til vi gik.

Elev på personvognsmekanikeruddannelsen, GF1, Campus Bornholm

Citaterne beskriver, at fysisk bevægelse i hverdagen er vigtigt for eleverne. De påpeger, det er svært for dem at sidde ned – at de kan være i og erfare faget, styrker deres deltagelse og giver dem en god oplevelse af at gå på en erhvervsskole. Elever opfatter også, at store, åbne rum tilbyder samvær om opgaven. Blandt møbelsnedkerne på Roskilde Tekniske Skole fortæller en elev, at han er glad for, der er så god plads, at de kan stå over for hinanden og "se, hvordan du gør det". Han peger på, at når pladsen giver mulighed for, at de kan stå flere elever og arbejde i det samme rum, hvor han ikke oplever at være alene med opgaven, er oplevelsen af undervisningen bedre.

Skolehjem giver elever mulighed for at opbygge fællesskaber udover skoletiden. Eleverne giver udtryk for, at når de bor på skolehjemmet, og når de møder hinanden uden for skoletid, hvor de kan tale om gøre alt muligt sammen og også lave lektier, så styrker det deres faglige udvikling:

Det giver meget mere fællesskab. Der er også andre, der hjælper mig med det tekniske.

Elev på køleteknikeruddannelsen, HF, Den jyske Haandværkerskole

Når vi kender hinanden, så får vi også talt fagligt. Jeg er blevet bedre af at være her.

Elev på elektrikeruddannelsen, HF1, Den jyske Haandværkerskole

Eleverne udtrykker, at hverdagen med hinanden på skolehjemmet gør, at de kender hinanden, og at det forbedrer deres faglige resultater. Det er interessant, at fysiske omgivelser for et delt hverdagsliv omkring en uddannelse har en betydning for elevernes selvoplevede faglige udvikling.

Omgivelsernes vigtigste funktion er funktionen

SC: "Skulle man male væggene her?"

Elev på smedeuddannelsen, HF1, Roskilde Tekniske Skole: "Nej. Det er så lige meget.

Det skal være funktionelt"

Det allervigtigste for mange elever i undersøgelsen er lokaler, værksteder, maskiner og værktøj, der virker. Det er ikke vigtigt, hvordan haller og værksteder ser ud på ydersiden, når bare indholdet er i orden. Flere elever oplevede det som socialt frigørende at omgås andre i værkstedsmiljøer. En elev sagde, at hvis indretningen blev "for fancy", så blev det også lidt ... her klaskede han bagsiden af hænderne sammen og udtrykte en akavethed.

Haller og store værksteder er i udgangspunktet åbne rum, mindre definerede og præget af blød funktionalisme, hvilket er rum, der er "arkitektonisk veldefinerede, men funktionelt svagt kodede" (Kirkeby et al. 2005: 50). Imidlertid har omdannelsen af haller til specifikke arbejdslokationer gjort, at de ofte bærer præg af hård

funktionalisme, hvilket vil sige, at brugsmåderne er veldefinerede (ibid.). I nogle haller er den fysiske struktur præget af store gulvarealer, som gør det muligt for fx tømrerelever at lægge plader ud på gulvet, eller for murerelever at arbejde både i bredden og højden med murer- og fliseopgaver. Andre haller eller større rum er omvendt indrettet på en måde, så de kun tilbyder én bestemt form for brug. Det er fx mindre rum til at udføre svejseopgaver i. En elev oplever, at væggene i hallen gør ham tryk og får ham til at føle sig ligesom i en bil. En anden elev kan godt lide at stå bag de sorte svejsegardiner:

*Det får mig til at føle, at jeg står i en kasse. Og jeg kan godt lide at være i en kasse.
Elev på smedeuddannelsen, GF1, Roskilde Tekniske Skole*

Eleverne værdsætter fysiske strukturer, som støtter løsningen af en faglig opgave, og som støtter deres egen mestringsoplevelse.

10

Tilhørsforhold til ungefællesskab: elevers oplevelse af støtte fra fysiske omgivelser

10. Tilhør til ungefællesskab: elevers oplevelse af støtte fra fysiske omgivelser

*Det, at vi har et fysisk værksted, gør, at jeg føler, at det her er vores sted
Elev på gastronomiuddannelsen, HF2, Campus Bornholm*

Dette afsnit analyserer eksempler på kvaliteter ved steder på erhvervsskoler, hvor de fysiske omgivelser støtter eleverne i at høre til, som de gerne vil. Campus Bornholm er realiseringen af en ide om bygningsfællesskab mellem ungdomsuddannelser, som ofte bringes op, når udviklingen med hensyn til erhvervsskoler diskuteres. Det drøftes fx, om en campus vil give elever adgang til et ønsket ungefællesskab med unge fra andre uddannelser, og om det kan mindske fordommene om erhvervsuddannelserne. På Den jydsk Haandværkerskole arbejdes der også med fællesskab, men gennem skolehjem, og skolen forsøger at skabe forbindelse mellem elevernes fritidsliv på skolen og skolelivet i dagtimerne, så eleverne oplever en helhed i stil med et højskoleophold eller et efterskoleophold. På Hotel- og Restaurantskolen er det branchedefinerede fællesskab i fokus, og på Roskilde Tekniske Skole opstår fællesskaber omkring uddannelser lokalt.

På Campus Bornholm oplever erhvervsskolelever, at de lærer mange nye mennesker at kende i den store kantine, hvor elever fra alle uddannelser mødes, og de påpeger, at det er rart at kunne møde andre unge både til fester og i kantinen, men de er også glade for at have deres eget sted. Eleven på gastronomiuddannelsen i citatet ovenfor giver netop udtryk for denne dobbelthed. Relationen til et fysisk værksted giver ham et ankerpunkt; at opleve at høre til handler om at opleve, at man har betydning og hører til sammen med andre i et fagligt eller socialt fællesskab (Tønnesvang og Schou 2018). Eleven i citatet ovenfor henviser til, at det er det fysiske sted, der forankrer ham i et fagligt og socialt fællesskab og samtidig forbinder ham til Campus Bornholm som helhed.

Fag og identitet

Eleverne identificerer sig generelt med deres kommende fag, og de viser gerne materialer, råvarer og maskiner frem eller giver eksempler på, hvor deres fag har gjort en forskel – eller hvad man kan tjene, når man er færdig. Det er tydeligt, at det handler om at blive til noget. Flere elever indskrives i en gruppe af fagfolk gennem deres evne til at håndtere en specifik teknik eller have en særlig viden. Mange elever spejler sig i kvaliteten af fx bygninger, redskaber og værktøjer og føler sig anerkendt af skolen, når kvaliteten er i orden. Elever fra tømreruddannelsen og elektrikeruddannelsen på Den jydsk Haandværkerskole pegede på det værktøj, der blev stillet til rådighed som et udtryk for skolens forventninger til dem. Eleverne gav udtryk for, at de oplevede det motiverende, når redskaber og værktøj var i orden: En talte fx om forskellen på at rode rundt efter skruer i en blikspand med rester, som han havde prøvet på sin grundforløbs-skole, og så få de skruer udleveret, som han skulle bruge, "så jeg kan bruge tid på det, jeg skal". Det fører til, at eleverne ser både skolen og faget som noget, de gerne vil være del af. Elevernes identifikation med faget involverer flere lag i læreprocessen, fx både praktiske færdigheder og motivation.

I eksemplet nedenfor spiller store maskiner en stor rolle for identifikationen. Observationen angår en ung mand under uddannelse til smed:

Mens vi talte sammen, tog han svejsebriller på og rumsterede med at indstille noget på en meget stor – omfangsrig – maskine, der stod midt på gulvet, og som han fortalte mig, var en flammeskærer. ”Der er noget fedt ved at få lov til at skære noget stort. Jo større, jo bedre. Det er ’heavy duty’ at være smed – ikke ligesom træarbejde [...]”

Muligheden for at arbejde med store, tunge ting er afgørende for eleven og et mål med uddannelsen i sig selv. Det afgrænser ham på et personligt niveau fra andre og indskriver ham samtidigt i et fællesskab af smede. Eleverne er generelt optaget af de kulturelle forskelle mellem fagene – tømrerne hører høj musik, men det gør snedkerne ikke. Eleverne på en smedeuddannelse synes også, at mekanikerne er mere højlydte, end de selv er.

Når samme arkitektur skal være ramme for forskellige elevgrupper

På nogle erhvervsskoler og campuskoler indgår bygninger og arealer i forskellige målgruppers identitets-skabelsesprocesser. Et eksempel på dette er kantineområdet på Campus Bornholm, der både skal skabe rum for, at elever fra forskellige ungdomsuddannelser kan opbygge identitet i relation til deres uddannelse, og samtidig være ramme for en samlende identitet for hele Campus Bornholm. Det har i praksis vist sig at være en udfordring:

En SOSU-elev på Campus Bornholm har dannet en lille tremands-studiegruppe. De er alle kvinder med børn og familie, og de føler sig ikke hjemme i kantinen blandt gymnasieeleverne: ”Vi er jo ikke sådan nogle, der går i crop tops”, som en SOSU-elev beskriver det.

En gruppe elever på kontoruddannelsen fortalte, at gymnasieeleverne mente, de har ret til nogle bestemte borde i gangarealet, og hvis de kom, når de selv er der, så fik de besked på at flytte sig. SOSU-eleverne følte sig også utilpasse: ”Vores uddannelse blev flyttet til Campus Bornholm, for at vi kunne få adgang til en gymnastiksal. Det er sådan set fint nok. Vi er en sundhedsuddannelse, så det giver god mening. Men det er forfærdeligt at være her”

En pige fra tømreruddannelsen svarede grinende, da jeg spurgte, om hun gik i kantinen:

Elev: ”Nej, når vi kommer derop i vores arbejdstøj, så skuler de lidt efter os.

SC: ”Kan det ikke være, de synes, I ser seje ud?”

Elev: ”Nej [griner]. Det er alle de piger der, med deres fancy hår og makeup”

Det sted, som fra arkitekternes side er tænkt som samlende for campusidentiteten, gør det i praksis svært for eleverne at være til stede samtidig, fordi deres forskellige ståsteder i livet, personligt, socialt og fagligt, er en barriere for, at de kan spejle sig i hinanden. I stedet skaber en åben indretning en oplevelse af konfrontation og medfølgende social usikkerhed eller utilpashed, der gør, at de enten vælger kantinen helt fra, vælger at sidde i sideområderne eller henter mad uden for de andre elevers pauser. Det er interessant og til dels paradoksalt, at selvom der er elever, som er glade for at sige, at de går på campus, og oplever at kende mange elever på andre uddannelser, fordi alle er fra samme ø, så oplever de det i praksis konfronterende at dele kantineområde og foretrækker at holde pause med holdkammerater i deres fagområder eller lokaler. Et citat viser dobbeltrettetheden i elevernes opmærksomhed på hinanden, som gør, at de både afgrænser sig fra hinanden, og idet de gør det, viser hensyn:

*Det er godt at vi har vores egen afdeling, og godt, at den ligger lidt væk fra gymnasieeleverne, så de kan få ro til at lave deres lektier. Vi bruger jo boremaskiner og råber næsten til hinanden i undervisningen.
Elev på GF1, fagretningen byggeri, teknik og bæredygtighed, Campus Bornholm*

I bygningsfællesskabet med gymnasieuddannelserne bliver eleverne opmærksomme på sig selv og deres adfærd i forhold til andres. De peger på, at andre kan synes, at de larmer, og at afstanden mellem gymnasieelevernes og deres egne lokaler kan være hensigtsmæssig for relationen mellem dem.

Autentiske miljøer

Omgivelser, der understøtter en oplevelse af branchenærhed, er et element, som elever er glade for og motiveres af. Steder, materialer og indretning kan give en fornemmelse af at være del af en sammenhæng, eller et autentisk branchemiljø, selvom man er på skole. Det ses i citatet nedenfor:

*Her er en superlækker atmosfære. Det føles, som om man er et sted, hvor man bliver tjener ... selvom man godt kan se, det er et undervisningslokale, og det går mere efter bogen her, end det gør ude i branchen.
Tjenerelev, HF2, Hotel- og Restaurantskolen*

Atmosfæren i restauranten giver eleven en følelse af anerkendelse som kommende tjener. Det værdsætter han. Restauranten på Hotel- og Restaurantskolen er indrettet i tidens ånd, og fra højtalerne kommer der dæmpet musik. Der er forskellige typer af borde, lange og runde, som giver tjenereleverne mulighed for at øve forskellige typer af serveringer. Elever skal bestille bord om formiddagen, hvis de vil spise frokost i restauranten, og de betjenes af en tjener.

Under observationen spiser jeg frokost med en gruppe grundforløbselever. De inviterer mig til at spise frokost med dem i restauranten, og jeg fornemmer, de gerne vil vise den frem. Vi mødes foran restauranten og går ind sammen. Den elev, som har bestilt bord til os, henvender sig til tjeneren, der kommer hen mod os. Vi får derefter anvist vores pladser ved et langt bord. Tjeneren præsenterer dagens menu for os og spørger, hvad vi ønsker at drikke. Ikke alle elever lader til at føle sig helt hjemme i situationen. De siger, de spiser der et par gange om ugen, og at de godt kan lide at komme der i en gruppe sammen og prøve at være gæster. Ved at fungere som en rigtig restaurant tilbyder omgivelserne et sted for eleverne, hvor de kan gå hen sammen og få en fælles oplevelse med relation til emner, de alle beskæftiger sig med. Eleverne peger på, at de sætter pris på det og kommer der flere gange om ugen.

På nogle uddannelser er det tøj, uniformer eller arbejdstøj og faglige artefakter, der indrammer et fællesskab. Når omgivelserne er bygget eller indrettet som modeller af praksis (en restaurant, et drivhus, et autoværksted, et kontor o.l.), så kan samspil med arbejdstøj understøtte en branchesammenhæng, der gør skoleopholdet praksisnært for eleverne:

En tirsdag formiddag kl. 9.00 sidder tre unge mænd og to piger ved et højt bord midt i lokalet. Eleverne har alle hvide kitler på, en har en høj, hvid hat på, en har en mellemhøj hvid hat på, og en har en lille, sort hat på. De andre har ikke hatte på. Ved bordet sidder også to piger med sorte forklæder og små, sorte hatte. De drikker kaffe, som de har købt i kaffebaren i den ene ende af rummet. Eleverne sidder i Spisehuset, som er en bistro for elever på skolen, og er indrettet med højborde og langborde, reoler og grønne planter, der skaber mange mindre rum i rummet. Der er cafestemning med store pendellamper af pileflet, inventar af træ og en bogbyttreol – med skønlitteratur. Rummet er indrettet, så det ligner virkelighedens cafemiljøer, og der er symboler på faglige præstationer i form af pokaler langs den ene væg. Rummets indretning inviterer til hygge og samtaler, og en af eleverne siger, at hun har venner i alle klasser, og at de alle kommer i Spisehuset.

Ifølge eleverne har det stor betydning for deres oplevelse af skolen, om arkitektur og/eller indretning ligner eller henviser direkte til den branche, de uddanner sig til. Eleverne peger på, at det også betyder noget for, hvor hurtigt de finder sammen og oplever at have samme interesser. Nogle steder er faget repræsenteret ved billeder på væggene, så elever har undervisning eller holder pauser i lokaler, hvor fag og branche træder tydeligt frem.

Elever på dyrepasseruddannelsen beskriver, at en fælles interesse for et fag er en ny måde at begynde en samtale på. Fx sagde en elev fra dyrepasseruddannelsen, at det er nyt for hende, at man kan starte en samtale om et dyr. Jeg talte med hende og andre GF1'ere i et teorilokale på Vilvorde, som er Roskilde Tekniske Skoles afdeling for grønne uddannelser. Lokalet har gulv-til-loft-tapet i den ene ende med dyrebilleder. Den farverige vægdekoration kan opleves som distraherende af nogle, men eleverne oplever, at designet, udover at være en dekoration, også levendegør det, de er fælles om: brug af billedmateriale i design skaber en *social sfære*. Sociale sfærer er rum, der "ikke markerer sig som fysiske objekter, men som fremkommer som en sfære" (Suenson 2012: 109), i det øjeblik relationen opstår. Heri forstås, at rummet dels opstår, dels medeksisterer i elevernes brug af sted, og at brug og oplevelse er integrerede i tilstedeværelsen i klasselokalet. Steder på skolen, hvor mange kommer, eller mange elever, der ser et sted (fx en illustreret væg), har betydning for elevens oplevelse af at dele interesse med andre. Elever oplever det positivt, når steder eller materialer synliggør, at andre elever går op i det samme som dem selv og er med til at gøre det til noget større og noget, de kan være fælles om at engagere sig i.

Steder udenfor skolen

Steder udenfor skolen kan også forbinde elever med skolen – steder opnår betydning i relation andre steder, og derfor kan elever opleve at forstærke relationen til skolen ved at gå udenfor en bygning eller blive på afstand af en bygning eller et sted. Nogle elever søger væk fra definerede undervisnings- eller arbejdsområder og hen til steder, de selv kan være med til at definere. Man kan også sige, at undefinerede steder tilbyder dem en valgmulighed, der inviterer til deltagelse på skolen.

Et eksempel på dette er de steder for elever, der ryger, der er opstået siden forbuddet om rygning på skolens grund i 2021. Det er steder tæt på skolen, men udenfor skolens matrikel. Det kan være under et udhæng ved et busstoppested, i en lund eller langs en jernbane. Når eleverne går de steder hen, er de stadig i relation til

skolen, idet selve handlingen – at gå udenfor matriklen – sker i dialog med skolens rammer. Der er også andre eksempler, hvor det at gå væk eller ud fastholder deltagelse.

Steder udenfor skolen er steder, elever har valgt at opholde sig som del af det at gå på uddannelsen. Når de er på deres fristeder, er de ikke udenfor skolen, men bruger steder på skolen eller lige udenfor skolen eller online på måder, der gør deltagelse og fastholdelse mulig.

Selvvalgte steder

I forbindelse med feltarbejdet observeres flere steder elever, alene eller i mindre grupper, stå eller sidde steder, som er kendetegnet ved ikke at være indrettet til ophold. Det kan være på en trappe, på en bunke brædder, på jorden eller op ad en mur. De har forskellige motiver til at vælge deres egne steder, men fælles for dem er, at de gerne vil lidt på afstand af larm og/eller andre mennesker. Det fremgår af denne observation:

En råkold formiddag i oktober sidder fire elever på jorden i støvregn ved siden af en ventilations-skakt udenfor smedeværkstedet på Roskilde Tekniske Skole. Selvom der er en elevkantine i umiddelbar nærhed, vil de hellere sidde på jorden under skakten. Stedet er rart, synes de, fordi de kan sidde uforstyrret sammen med nogen, de kender, og de ved altid, at de kan finde hinanden her. De beskriver, at der kan være for mange mennesker for dem i kantinen. De har alle forskellige angstrelaterede udfordringer med at gå i skole eller med at være steder, der er "for fine", eller "for store". En af dem deltager kun i værkstedsundervisningen, fordi undervisning i et klasselokale er for svært for vedkommende.

Elevernes valg af sted er en strategi til at håndtere en svær undervisningssituation. Det gør dem glade at kunne vælge deres eget sted og holde pause der, når de har lyst, uden at komme for tæt på andre. Det ser ud til at modvirke tidligere oplevelser af at skulle passe ind for at tage en uddannelse. Dermed hjælper steder, der ikke er pæne og ikke rummer en tydelig funktion, en vigtig mulighed for inklusion, som gør det vigtigt at være opmærksom på plads til den form for dynamisk og fleksibel brug af steder i forbindelse med fremtidig planlægning af erhvervsskolemiljøer.

En anden dag omkring frokosttid ser jeg en ung mand sidde alene med sin plastikboks med medbragt mad. Han sidder ved et bord-bænke-sæt, der står lidt tilfældigt sammen med andre borde og bænke, der står rundtomkring i græsset. Der er ikke et mønster i møblernes opstilling. Der er udsigt til et krat og bagsiden af en hal til den ene side og til en nybygget trætrappe af den slags, der er beregnet til at sidde på, på siden af en bygning, til den anden. Men der er ingen elever på trappen den dag. Den unge mand siger, han ofte sætter sig herud for at være lidt for sig selv og få lidt ro. Han er elev på møbelsnedkeruddannelsen og ligner en, der kunne være i slutningen af 20'erne.

Elever på nogle uddannelser beskriver larm som et problem, jf. citatet ovenfor, og som noget, de har brug for en pause fra. For nogle elever er den larm, de søger ro fra, larm fra andre mennesker. På Den jydsk Haandværkerskole vil flere elever gerne være sammen i mindre opholdsrum i direkte tilknytning til skolehjemmet, de bor på. Det er ikke alle skolehjemmene, der har opholdsrum, og nogle elever fortæller om eksperimenter med at lave en slags fællesrum på tværs af gangen og hen over to værelser på hver sin side af gangen om aftenen. Om grunden til at vælge et opholdsrum på skolehjemsgangen fremfor cafemiljøet siger en elev:

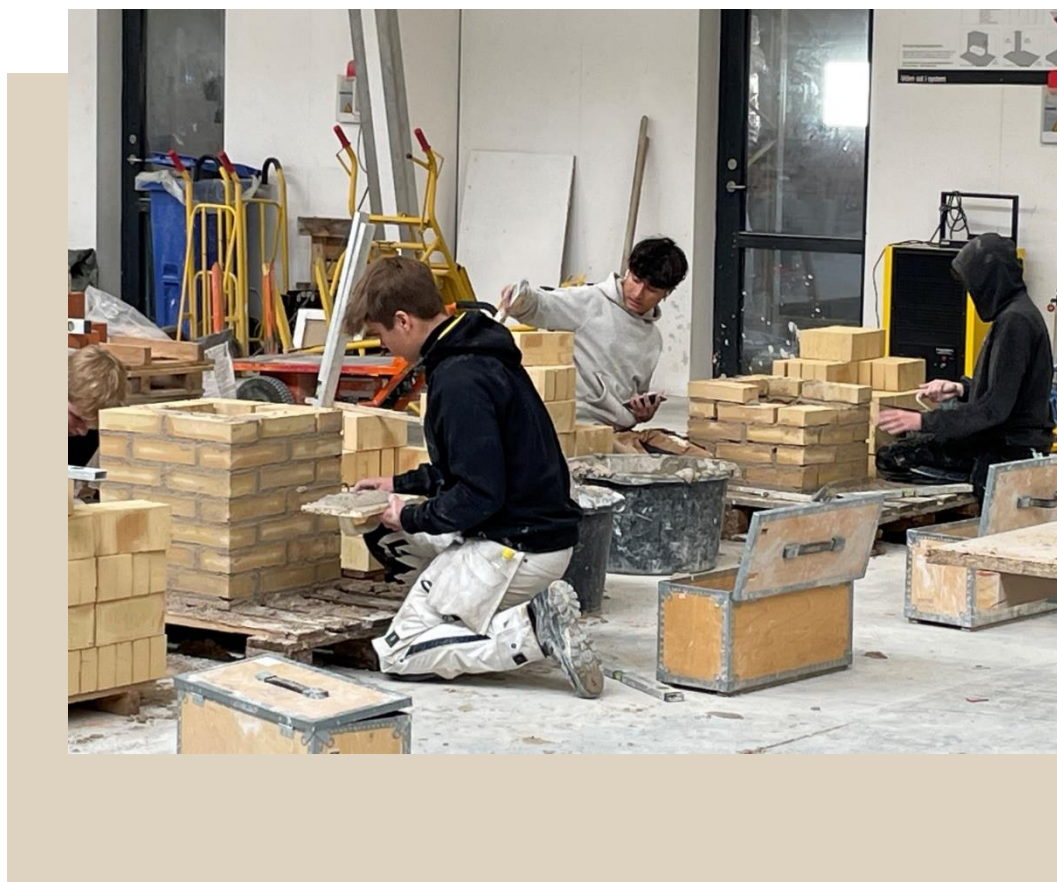
Her er lidt mere privat, og man kan sidde med dem, man er på hold med. Vi har taget nogle spil med op fra cafeen. Derved er der både musik og fjernsyn, så det er lidt mere roligt her.

Elev på skolehjem, HF1, elektrikeruddannelsen, Den jyske Haandværkerskole

Ro er for elever ikke altid lig med fuldstændigt fravær af uro, men kan inkludere at være sammen nogle stykker, spille brætspil eller på en skærm og lave lektier sammen. Det er derfor vigtigt at give elever medindflydelse på graden af ro eller uro og indtænke dette i fremtidigt byggeri eller fremtidig miljødannelse.

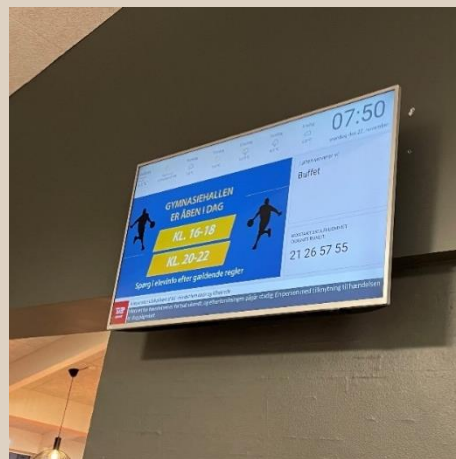
Ankomst- og støttepunkter

Tilhør til en bygning eller et sted sker som del af en proces, hvor elever gennem integration af de fysiske omgivelser opbygger en relation til stedet. Skolebygninger og haller er bare steder, eleverne går rundt i, hvis ikke de har et forhold til det. I undersøgelsen blev det tydeligt, at elever på brobygning eller GF1 havde behov for hjælp for at finde rundt – eller finde hen til andre. De elever virkede stedløse; de gik ofte rundt i grupper og så ikke ud, som om de præcis vidste, hvor de skulle hen. De var uden retning og uden stedlig forankring, modsat mere erfarne elever, som gennem deres brug af lokaler og maskiner er blevet stedkendte og dermed en del af stedet. Det kan være vigtigt at være opmærksom på at skabe muligheder for, at nytilkomne elever får etableret en relation til steder på skolen, der spejler deres interesse for en erhvervsuddannelse – og dermed kan give dem et støttepunkt at komme hen til og vende tilbage til, fx efter et besøg i kantinen.

11

Forenings- og fritidsliv: mødesteder

11. Forenings- og fritidsliv: mødesteder

Mens der er stor interesse for, hvordan fremtidens erhvervsskole skal se ud, er elevernes fritidsliv mindre hyppigt en del af samtalen. I denne undersøgelse har vi også set på, hvordan elevernes oplevelse af forenings- og/eller fritidsliv på skolerne i dag kan indeholde spor til fremtidige tiltag. Undersøgelse af steder, hvor elever samles om fritidsaktiviteter, giver viden om, hvor og hvordan elever er fagligt eller fritidsrettet aktive i relation til skolemiljøet. Hensigten har været at lære af eksempler fra skolerne og undersøge potentialet for at bygge bro mellem erhvervsskoler og forenings- og fritidsliv.

På skolehjem giver steder til fritidsaktiviteter støtte til at mødes og snakke med andre. Hvordan det kan se ud på et skolebaseret cafémiljø, vises i observationen nedenfor:

En eftermiddag lidt over kl. 16.00 går jeg ned ad en trappe ved siden af receptionen. Nedenunder, i kælderetagen, er væggene designet ud fra et undergrundstema, og en lang, smal gang leder hen til et stort cafeområde kaldet "Underground". Cafeen har åbent mandag til torsdag fra kl. 16.00-23.00, og her kan eleverne købe øl og vand. Der er storskærm, billard, bordtennis og dart. I cafeen sætter et par unge piger snacks frem i baren i den ene side, og en gruppe drenge er på vej hen til baren. "Underground" er et sted, hvor elever aftaler

at mødes efter skoletid eller efter en lur eller lektielæsning på værelset. Der bliver tilbudt aktiviteter af forskellig slags; ugen før var mange elever med til at lave halloweengræskar. I dag går de fem drenge, der lige er kommet, i gang med juleklip. På et bord i cafeen har en af pigerne sat en kasse med papir, lim og sakse, og stemningen er hyggelig. Drengene går den næste times tid lidt frem og tilbage mellem et bord, hvor de drikker øl, og et andet bord, hvor de klipper juleklip. De går alle på elektrikeruddannelsen. En af dem fortæller, at Den jydsk Haandværkerskole er lidt ligesom en efterskole for håndværkere, og det, at de bor på skolehjem, for ham betyder, at han er lige så tæt på sin værelseskammerat her, som han var på efterskolen. En anden sammenligner med gymnasiet: "Jeg har gået i gymnasiet, og jeg kan bedre lide det her ... der er så mange faciliteter her. Det er en luksus. Det gør også, at man kommer hinanden ved, og det er vigtigt. Det er det, der holder en på uddannelsen."

Eleverne peger på, at fællesskabet og fritidslivet er vigtigt. Der er en tryghed i at kende hinanden godt og ses jævnligt, og for nogle er det altafgørende for at blive på uddannelsen. At der findes en cafe, eleverne kan mødes i, støtter dem i at "komme hinanden ved" og giver dem et fællesskab at være del af.

Lidt senere kommer en anden gruppe. De går på køleteknikeruddannelsen og kommer alle fra Sjælland. De er henholdsvis 21, 21, 22, 28 og 32 år gamle, og er høje, bredskuldrede fyre. For dem er det perfekt at stå med en øl i hånden efter skole og spille dart sammen. De var også på skoleophold før sommerferien og fortæller, at der dengang "fest og farver over det hele ... vi spillede pool og fodbold, og der var sgu gang i den".

Eleverne oplever, at de har nogle at være sammen med, og fortæller med begejstring om sommeren før. Glæden ved at være del af et større fællesskab gør, at de nyder skoleopholdet. Det, at de bor på skolehjem, gør, at de deler fritid og herigennem får opbygget et fællesskab, som ikke kun handler om faglighed. Faciliteter for både sport og cafeliv giver hverdagen et præg af fest og farver og har stor betydning for eleverne.

Senere på aftenen besøger jeg den anden cafe på Den jydsk Haandværkerskole, som hedder "1st Class". Her sidder en elev og taler med en pædagogisk medarbejder om praktikplads og jobmuligheder. De drenge og unge mænd, der denne aften dukkede op i "1st Class", giver tydeligt udtryk for, at det er rart, at der er et alternativ til "Underground". For et par uger siden var der en elev på skolen, som var god til origami, og så fik han flere med på at lave origami om aftenen i cafeen. En elev fortæller, at "1st Class" har gjort, at han har mødt andre elever, som han ellers ikke ville have mødt: "Engang sad jeg i det her rum, og så kom der en pige, og hun kunne ikke få sin computer til at fungere til at se film. Så hjælp jeg, og så spurgte hun, om jeg ville med ind og se en film. Så fik jeg set en film, jeg ellers ikke ville have set."

"1st Class" er bemanded to gange om ugen, og medarbejdere køber materialer ind, når elever har en særlig interesse, fx origami. En god oplevelse med at kunne få en anden elevs computer til at virke og dermed opleve at kunne bidrage og have betydning for andre, opstår i dette tilfælde, fordi cafeen giver eleverne et træfpunkt, hvor de kan opsøge hjælp fra andre. For elever, der har erfaringer med, at socialt samvær kan være vanskeligt, eller elever, der af andre grunde ikke let får kontakt med andre elever, er en elevcafe en støtte til at føle sig som del af en sammenhæng.

Cafelivet på Den jydsk Haandværkerskole støtter elevfællesskaber i at opstå uden for skoletid. De forskellige eksempler ovenfor viser, at selvom det kan se forskelligt ud for den enkelte elev og i forskellige situationer, så åbner cafeerne for kontakt og relationer. Forskelligt indrettede steder giver flere elever mulighed for at vælge et sted, hvor de føler sig tilpas og legitimt til stede. Oplevelsen af fællesskab kan give elever lyst til at åbne mere op for andre. En tømrerelev på 32 fortalte:

*Det her er en moduluddannelse, og vi er her ikke med de samme som sidste gang, og jeg havde egentlig ikke tænkt mig, jeg skulle være sammen med nogen, men ... jeg bliver trukket med i fællesskab alligevel ... man bliver nødt til at åbne lidt op. Jeg er egentlig ret introvert, men her er en eller anden tilbøjelighed til at sænke paraderne.
Elev på tømreruddannelsen, HF1, Den jydsk Haandværkerskole*

Eksemplerne viser, at cafestederne er dimensioner, der berører elevernes oplevelse af skoleopholdet, og som kan være med til at modvirke isolation. Cafeerne er i kraft af deres forskellige indretning ikke passive baggrunde. Elever oplever, at omgivelserne indgår i de møder eller aktiviteter, der finder sted i enten "Underground" eller "1st Class" på måder, så der opstår situationer, hvor elever får positive samværserfaringer. Det går igen, at oplevelsen af at kunne være sammen med andre bliver lettere, når rammerne er til stede.

På Hotel- og Restaurantskolen er der også flere steder, der lægger op til hygge og cafestemning. Her hænger elever ud i løbet af skoledagen. Der er en kaffebar i et spiseområde indrettet med mange grønne planter og fletlamper med blidt loftlys, og der er en mindre kaffebar og et sofaområde med bløde hynder på en anden etage. Elever siger, de kommer i kaffebaren eller i det område flere gange om dagen, og at indretningen og de ting, der bliver serveret, gør, at de ikke synes, de behøver gå ud i byen for at købe kaffe eller mad. På den måde understøtter stedernes kvalitet, at elever orienterer sig mere mod skolen som omdrejningspunkt for sociale aktiviteter.

Idrætsanlæg og idrætsaktiviteter

På Den jyske Haandværkerskole organiserer en medarbejder to gange om ugen, at elever kan dyrke idræt sammen med andre. Idrætten foregår i en hal, der ligger 100 meter fra skolen og tilhører et gymnasie. Elever kan også selv booke hallen og låne bolde på skolen. I perioder er der hold, der bruger det meget til at slappe af og dyrke idræt sammen som en måde at være sammen på uden for undervisningen.

En aften kl. 20.30 mødes jeg med en medarbejder på Den jyske Haandværkerskole, som har ansvar for at sætte idrætsaktiviteter i gang i en nærliggende hal, der tilhører et gymnasie. Han har en kombineret idrætsfaglig og pædagogisk baggrund, og to gange om ugen organiserer han en idrætsaktivitet i hallen. Derudover tilbyder han løb efter skoletid én gang om ugen. Det er december, og det er mørkt, da vi går fra Den jyske Haandværkerskoles hovedbygning forbi en række skolehjembygninger og lidt op ad en bakke til gymnasiet. Undervejs kobler et par drenge sig til os. Oppe ved hallen kommer der hurtigt lidt flere. Medarbejderen finder redskaber frem til at spille hockey og sætter en pose med gule veste, samtidig med at han beder nogle af drengene sætte bænke op tværs over hallen, så banen kun er en halv hal. Der dukker i alt ni elever op, drenge eller unge mænd. I en time spiller de hockey med stor energi. Hallen er det fysiske sted, som gør det muligt at spille hockey en aften i december. En elev, der lige er begyndt på GF1, siger, at det er nemmere for ham at falde i søvn, når han har været med til idræt. For nogle elever er tiden lang, fra undervisningen slutter og til næste dag. Elever beskriver en bedre hverdag, når der er mulighed for bevægelse.

Hallen kan også bookes af elever, som sammen med andre vil arrangere en aktivitet efter skoletid. Skolen låner også bolde ud til eleverne. Elever beskriver, at de i perioder gør det meget, og at det afhænger af det konkrete hold, og om der er elever, der kan sætte det i gang. Holdene kan variere, da det er elevernes mester, der bestemmer, hvornår de er på skoleophold.

Idrættens betydning for eleverne handler om oplevelser med at få motion og betydningen deraf: En ung elev fortalte, at det gør det nemmere for ham at falde i søvn. I lyset af den oplevelse og alle medspillernes energiske engagement i spillet har det positiv betydning at facilitere idrætsaktiviteter for elever og at stille anlæg til rådighed for selvorganiseret aktivitet. Uklarhed om regler og tidspunkter for adgang til anlæg og fx bolde udgør andre steder en barriere for idrætsaktiviteter.

Fri tid: Bevægelse i skoletiden

Fritstående idrætsfaciliteter kan samle elever i pauserne, og faciliteterne kan både ligge på etagedæk og være indlejret i selve undervisningslokalerne.

I en frokostpause i træafdelingen på Roskilde Tekniske Skole hænger nogle drenge ud på et etagedæk i en hal, hvor der står et bordtennisbord og to fitness-stole med vægtstænger. Mens nogle spiller, nogle løfter vægte og nogle spiser takeaway-mad, udveksler de løsrevne bemærkninger til hinanden som "hvad skal I lave i møbel?", hvortil en anden elev svarer "en stol, tror jeg". Dialogen mellem dem er springende, og de virker ikke til at kende hinanden godt. Da jeg spørger dem, viser det sig, at de er på brobygning. Faciliteter på skoleområdet er tilsyneladende med til at påvirke, hvor eleverne opholder sig. Når der er steder med forskellige aktiviteter stillet op, kan flere elever deltage på forskellige måder.

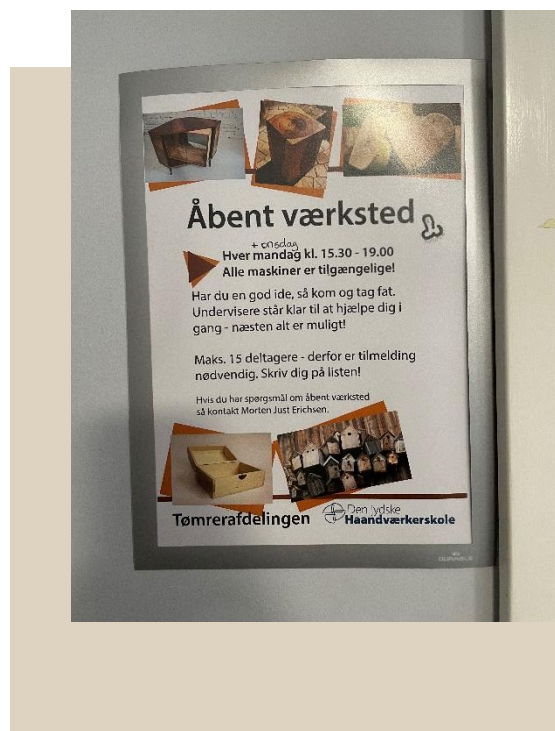

Eleverne siger, de deltager bedre i undervisningen, når de har mulighed for at "tjekke ind" til fx et spil bordtennis. Det kan tænkes ind i indretningen af de fysiske omgivelser. Eleven viser, at adgang til en kort pause med fysisk, legende aktivitet styrker deltagelse i undervisningen.

Åbne værksteder

På Den jydsk Haandværkerskole er der åbne værksteder. For mange elever er det af stor betydning, og de oplever det som en invitation til fordybelse og eksperimenterende arbejde med faget. For elever med uro i kroppen er adgangen til værksteder hele døgnet en mulighed for at udvikle sig og mestre både opgaverne og det at gå i skole: "Jeg var engang ovre i værkstedet kl. 3.00 om natten. Det var noget ADHD, der kickede ind der". Andre elever fortalte, at de på en typisk eftermiddag og aften efter skoletid først går på værelset i et par timer og sover eller laver lektier, så spiser de, og så er de enten lidt i cafeområderne eller på værkstederne for at nørde eller for at prøve noget af, der har med lektierne at gøre.

Adgangen til værkstederne hele døgnet giver på Den jydsk Haandværkerskole en oplevelse af ro til det faglige, som en elev oplever, er med til at få karakteren op. Han sammenligner med den skole, hvor han tog grundforløbet, og hvor han skulle være færdig kl. 16.00.

Barrierer og muligheder for at åbne skolen

Erhvervsskolerne kan udgøre vigtige mødesteder for forenings- og fritidslivet i deres omgivelser, hvilket dels kan sikre en bedre udnyttelse af offentlige bygninger, dels kan bidrage til skolens synlighed i lokalområdet og dermed også for potentielle elever. Gennem uformelle interviews i undersøgelsen blev det dog klart, at der er barrierer for at åbne erhvervsskolen op – både uden for skoletiden og for offentligheden.

Der er spændende muligheder i at åbne erhvervsskolen for andre end elever og lærere. Men der er jo både farlige og dyre maskiner, så det er vigtigt at have både opsyn og styr på forsikringsforholdene. Opsynet koster penge, forsikringsansvaret er kompliceret, og samtidig er skolen underlagt forskellige lovgivninger, som der skal navigeres i.

Lea Bergstedt, kvalitetschef, Roskilde Tekniske Skole

Overordnet set er elever på erhvervsskoler omfattet af undervisningsmiljøloven, mens arbejdsmiljøloven omfatter arbejde for en arbejdsgiver. Loven skal fremme deltagernes muligheder for udvikling og læring og skal sikre et sikkerhedsmæssigt forsvarligt undervisningsmiljø. Uddannelsesstederne vurderer selv om de sikkerhedsmæssige forhold, lever op til undervisningsmiljølovens krav. I visse tilfælde, som praktik og udførelse af praktiske øvelser, kan elever være omfattet af arbejdsmiljølovens regler. Arbejdstilsynet er myndighed på dette område (DCUM 2016).

Arbejds miljøloven dækker elever der "modtager undervisning i situationer, der har arbejdslignende karakter, fx hjemkundskab, sløjd, fysik, faglig undervisning på tekniske skoler og lignende. Det betyder, at overholdelse af disse regler bliver kontrolleret af Arbejdstilsynet" (Beskæftigelsesministeriet 2008). Brobygningselever eller grundskoleelever, der modtager undervisning af arbejdslignende karakter, er derfor omfattet af uddannelsesinstitutioners forpligtelser efter undervisningsmiljøloven eller arbejdsmiljøloven.

Ved udlån af erhvervsskolens lokaler har udlejer som udgangspunkt ikke ansvar for sikkerheden, men foreningen eller anden lejer bærer selv ansvaret for besøgende (jf. telefonsamtale med Arbejdstilsynet, 2022). Ved udlejning af lokaler er lejerne selv ansvarlige for personskader og materielle skader og anvender egne private forsikringer (jf. telefonsamtale med Børne- og Undervisningsministeriet, 2022). Kursister fra organisationer, der ikke er underlagt lovgivningen om statens selvforsikring, fx AOF-kurser, skal ligeledes tegne private forsikringer for at være dækket ved anvendelse af erhvervsskolernes faciliteter. Endvidere indebærer statens selvforsikring et forbud for erhvervsuddannelser mod at tegne private forsikringer, der kunne dække udlejning af lokaler og besøg fra ikke godkendte institutioner (jf. mailkorrespondance med Børne- og Undervisningsministeriet, 2022).

Erhvervsskoler med campus-lignende forhold har bedre forudsætninger for at holde værksteder åbne for elever uden for åbningstid på erhvervsskoler. Placeringen uden for det normale byrum, betyder at færre personer uden ærinde på erhvervsskole, passerer forbi og der samtidig er flere øjne til at holde opsyn med udstyr og faciliteter. Udfordringen ligger især hos erhvervsskoler uden campus-lignende forhold, hvor der er større risiko for beskadigelse og tyveri af udstyr.

Jeg tror det kan være svært for storby skoler at have åbne værksteder. De har ikke campus, hvor alle holder øje og tager ansvar for skolen døgnet rundt. Der skal være nogen, der holder opsyn med de dyre maskiner.
Simon Mikkelsen, skolechef, Den jydsk e Haandværkerskole

Når værksteder åbnes uden for åbningstid, eller når elever som led i deres uddannelse besøger erhvervsskolen, må skolen selv vurdere, hvorvidt sikkerhed og andre forhold beskrevet i undervisningsmiljøloven lever op til lovens krav. En måde, hvorpå skolerne kan holde åbent uden for åbningstid og samtidig opretholde en forsvarlig sikkerhedsstandard, er at implementere automatisk låsning af maskiner, der kræver tilstedeværelse af ansatte (DCUM 2013).

Åbne værksteder er en del af vores kostskole – på den måde har vi ressourcer til en lærer i værkstedet. Men eleverne hjælper faktisk også med at holde opsyn ved lige at gøre opmærksom på, at bestemte døre ikke skal være åbne torsdag aften, når folk, der er på vej i byen, går lige forbi.
Simon Mikkelsen, skolechef, Den jydsk e Haandværkerskole

12

Opsamling: en verden for sig

12 Opsamling: en verden for sig

Elever husker steder på erhvervsskolerne i forhold til oplevelser, de har haft på de steder. Når vi spørger eleverne, hvor de har haft deres positive oplevelser, eller hvor deres yndlingssteder er, så viser de i forhold til undervisning hen til bygninger eller lokaler, der integrerer teori og praksis. Vi har set i undersøgelsen, at der mange steder på erhvervsskolerne er vokset en form for hybrid værkstedsarkitektur frem, som integrerer steder til tavleundervisning og steder til praktisk arbejde i samme bygning eller lokale. Eleverne oplever, at fleksibel arkitektur og indretning giver dem mere medindflydelse på, hvad de skal lave i undervisningen, og hvordan de skal lave det – og det værdsætter de.

Erhvervsskoler er særlige steder, som er knyttet til en verden, der handler om fremstilling, service, vedligeholdelse, innovation og leverance. Elever opsøger den verden, fordi de gerne vil gøre noget praktisk. Arkitekturen på erhvervsskoler skal i dag være både ramme for praktiske uddannelsesforløb og tilbud om fællesskab. Haller og værksteder fremtræder i undersøgelsen som knudepunkter: Det er her, eleverne finder det spor, de kobler sig til. Maskiner, arbejdssektioner, materialer/råvarer, lyde og dufte fylder de ofte lange, åbne rum ud og lægger spor ud til eleverne om deltagelse. Det giver eleverne lyst til at være til stede i undervisningen.

Arkitekturens betydning vurderes i høj grad af eleverne ud fra, hvad den kan bruges til, i forhold til både undervisning og socialt samvær. Eleverne har generelt blik for kvaliteten af indretning og materialer. Som en elev sagde: "Vi er jo alle sammen håndværkere..."

Det er afgørende for læring og mestring inden for erhvervsuddannelserne, at de fysiske omgivelser afspejler autentiske produktions- og servicemiljøer, og inviterer til elevstyret aktivitet og handling. De fysiske omgivelser betydning som invitation til deltagelse i service-/fremstillingsprocesser og plads til eleverne selv kan være med til at styre læreprocessen og kontekstualisere den branchehorisont, eleverne spejler sig i, når de er i skole. Haller og værksteder er, ligesom balfade, dyr, værktøj og maskiner, eksempler på omgivelser og elementer, der understøtter elevernes oplevelse af at være *et andet sted* end i grundskolen eller gymnasiet.

Referencer og bilag

A.P. Møller Fonden. 2018. Et uddannelsesmæssigt kraftcenter.

<https://www.apmollerfonde.dk/projekter/campus-bornholm/>.

Andkjær, S. & Hadberg, A. 2017. Sociale mødesteder i naturen: Kvalitative casestudier af udendørs steder for børn og unge. Syddansk Universitet, Institut for Idræt og Biomekanik.

Beskæftigelsesministeriet. 2008. Beskæftigelsesministeriets svar til Uddannelsesudvalget.

<https://www.ft.dk/samling/20081/almde/udu/spm/68/svar/590051/626082.pdf>.

Bille, M. & T. Sørensen 2012. Materialitet: en indføring i kultur, identitet og teknologi. Samfundslitteratur.

Bygningskultur. 2015.

<http://bygningkultur2015.dk/>.

Børne- og Undervisningsministeriet. 2001. Skoleeksempler – Erhvervsskolebyggeri til det 21. århundrede.

Børne- og Undervisningsministeriet. 2021. Unge søger ungdomsuddannelser ligesom sidste år.

<https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2021/mar/210325-unge-soeger-ungdomsuddannelser-ligesom-sidste-aar>.

Danmarks Evalueringsinstitut. 2021. Unges valgproces og start på ungdomsuddannelse.

<https://www.eva.dk/grundskole/unges-valgproces-start-paa-ungdomsuddannelse>.

Danmarks Statistik. 2021. Størst frafald på erhvervsuddannelserne.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=32549>.

DEA. 2018. Hvad driver unges uddannelsesvalg?

<https://dea.nu/i-farver/publikationer/analyseprojekt-hvad-driver-de-unges-uddannelsesvalg/>.

DEA. 2022. Kvalitet i erhvervsuddannelserne.

DCUM. 2013. 24 timers skole er et hit.

<https://dcum.dk/ungdomsuddannelse/artikler-og-debat/24-timers-skole-er-et-hit>.

DCUM. 2016. Arbejds miljølovens udvidede område i relation til elever og studerende.

<https://dcum.dk/media/1800/u-81-arbejdsmiljoelovenvejledning.pdf>.

Gulløv, E., Coninck-Smith, N. D., Pedersen, S. H., Winther, I., Larsen, K., Nagbøl, S., et al. I: Larsen, K. 2005. Arkitektur, krop og læring: En antologi om rum og artefaktens betydning for handling og læring. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen C. & P. Jervelund. 2015. Menneskers tilknytning til den private bolig – en

spørgeskemaundersøgelse. I: Roessler, Kirsten K., Arkitektur og Psykologi. Syddansk Universitetsforlag.

Kirkeby, I. M., Gitz-Johansen, T., & Kampmann, J. 2005. Samspil mellem fysisk rum og hverdagsliv i skolen. I K. Larsen (red.), *Arkitektur, krop og læring* (s. 43-66). Hans Reitzels Forlag.

Kirkeby, I. M. 2006. Skolen finder sted. Doctoral dissertation, KTH.

Klinker, C. D., Aaby, A., Ringgaard, L. W., Hjort, A. V., Hawkins, M., Maindal, H. T. 2020. Health Literacy is Associated with Health Behaviors in Students from Vocational Education and Training Schools: A Danish Population-Based Survey. *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Jan 20;17(2):671.

Regeringen. 2019. Faglært til fremtiden.

<https://www.regeringen.dk/nyheder/2019/disruptionraadet-afsluttet/faglaert-til-fremtiden/>.

Roskilde Tekniske Skole. 2022.

<https://www.rts.dk/eud-erhvervsuddannelser/erhvervsuddannelser-eud/141-smed>

Suenson, V. 2012. Konstruktioner & aktiviteter: En RFID-undersøgelse af sociale aktiviteter i danske kulturhuse.

https://www.create.aau.dk/digitalAssets/211/211711_abstract_dansk.pdf.

Tønnesvang, J. & Hedegaard, N. B. (2012). Vitaliseringsmodellen: en introduktion. Forlaget Klim.

Bilag 1: Observations- og interviewguide

Interviewguiden tager udgangspunkt i tre perspektiver på elevers oplevelse af sted: faglighed og mestring, tilhør til ungefællesskaber og forening- og fritidsliv.

Tema	Spørgsmål
Præsentation	Om mig, anonymitet, projektet
Sted / materialer / indretning	Beskriv hvor vi er - sted / materialer / indretning? Hvad, hvor, hvem
Brug af sted	Hvad bruges stedet til? Hvad laver du/I eller andre her? Kan man lave flere ting? Kan flere lave forskellige ting?
Oplevelse af sted	I hvilke sammenhænge kommer du her? Hvordan gør stedet / materialer / indretning en forskel for dig i hverdagen her?
Faglighed og mestring	Hvad lærer du på det her sted / i de her rammer / med det her materiale? Hvad er det særlige, stedet gør? Hvad kan du bedre lige her? Hvad inspirerer dig eller sætter dig i gang? Hvordan?
Tilhør til ungefællesskaber	Hvordan har det her sted noget med fællesskab at gøre? Uddyb? Har det betydning for, hvordan du ser dig selv? Hvordan? Har det betydning for samvær med andre? Hvordan? Hvad har du oplevet det her sted kan eller har svært ved i forhold til at være sammen med andre?
Forenings- og fritidsliv	Er du med i noget, hvor foreninger er med? Hvilke? Hvordan? Er du med i noget i din fritid? Hvad? Med hvem?
Yndlingssted	Hvor er dit yndlingssted (hvis ikke dette) Beskriv hvad der gør det til dit yndlingssted? Kan du beskrive om former eller rammer eller indretning betyder noget? Hvordan?
Afrunding	

DEA

Tænkertanken DEA
Fiolstræde 44
1171 København K
www.dea.nu